

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВЕТЕРИНАРНОЇ
МЕДИЦИНИ ТА БІОТЕХНОЛОГІЙ ІМЕНІ С.З. ГЖИЦЬКОГО
ВІДДІЛ ЗАОЧНОГО НАВЧАННЯ ЦЕНТРУ
ПЕРЕПІДГОТОВКИ ТА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ
КАФЕДРА ТУРИЗМУ, РЕКРЕАЦІЇ ТА КРАЄЗНАВСТВА

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Ступінь вищої освіти БАКАЛАВР

на тему: **«СУЧАСНИЙ СТАН І ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ
ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ»**

Виконав: здобувач вищої освіти
IV курсу, групи Тур-42 зсп
спеціальності 242 Туризм
(шифр і назва спеціальності)
освітньої програми «Туризм»
Гріщенко Максим Віталійович
(прізвище, ім'я, по батькові)

Керівник:

(наук. ступінь, вчене звання, ім'я та прізвище)

Рецензент:

(ім'я та прізвище)

ДУБЛЯНИ 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЗАОЧНОЇ ТА ПІСЛЯДИПЛОМНОЇ ОСВІТИ
КАФЕДРА ТУРИЗМУ

Ступінь вищої освіти Бакалавр
Галузь знань 24 Сфера обслуговування
(шифр і назва)
Спеціальність 242 Туризм
(шифр і назва)
Освітня програма «Туризм»
(назва ОП)

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри туризму
(назва кафедри)

(підпис)

(ім'я та прізвище)

«___» _____ 20 року

З А В Д А Н Н Я
на кваліфікаційну роботу здобувача вищої освіти
Гріщенка Максима Віталійовича
(прізвище, ім'я, по-батькові)

1. Тема роботи: «Сучасний стан і перспективи розвитку екскурсійної діяльності у Львівській області»

Керівник роботи:

(ім'я та прізвище, науковий ступінь, вчене звання)

Затверджена наказом ЛНУП від 08.03.2024 № 172/к-с

2. Строк подання здобувачем роботи: до 10 червня 2025 року

3. Вихідні дані до роботи:

нормативно-правові акти у розрізі екскурсійної діяльності та туристичного законодавства, статистичні дані Державного агентства розвитку туризму України у розрізі регіонів, зокрема Львівщини, науковий доробок вітчизняних і закордонних учених, інтернет-джерела, інші інформаційні ресурси

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити):

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

1.1. Поняття, зміст і класифікація екскурсійної діяльності

1.2. Роль екскурсій у системі туристично-рекреаційної діяльності

1.3. Методичні підходи до оцінки стану й ефективності екскурсійної діяльності

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1. Актуальність природних, історико-культурних та інфраструктурних туристично-рекреаційних ресурсів Львівщини у розвитку екскурсійної діяльності

2.2. SWOT- і PEST аналізи сучасного стану екскурсійної діяльності в Україні та на Львівщині

2.3. Роль туристично-рекреаційного потенціалу Львова як дестинації та популярного туристичного магніту області

2.4. Стан екологічної безпеки та заходи щодо її поліпшення на Львівщині

РОЗДІЛ 3. РЕКОМЕНДАЦІЇ, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

3.1. Рекомендації щодо сталого розвитку екскурсійної діяльності та туристично-рекреаційної сфери у Львівській області

3.2. Тенденції щодо інноваційних технологій та цифровізації в екскурсійній справі

3.3. Світовий досвід використання туристично-рекреаційного потенціалу сільських дестинацій в екскурсійній діяльності

РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ В ЕКСКУРСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

4.1. Характерні особливості забезпечення пожежної безпеки при здійсненні екскурсійної та туристично-рекреаційної діяльності

4.2. Питання санітарії, гігієни й експлуатації електрообладнання при здійсненні екскурсійної діяльності

4.3. Система охорони праці в екскурсійно-туристичній сфері

ВИСНОВКИ

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень): інфографіка (рисунки, таблиці), використана для розкриття теми кваліфікаційної роботи

6. Консультанти розділів роботи

Розділ	Ім'я, прізвище та посада консультанта	Підпис, дата		Відмітка про виконання
		завдання видав	завдання прийняв	
Стан екологічної безпеки та заходи щодо її поліпшення на Львівщині				
Охорона праці в екскурсійній діяльності				

7. Дата видачі завдання: «11» березня 2024 року

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Відмітка про виконання
1.	Отримання завдання для написання кваліфікаційної роботи	11.03.2024	
2.	Розробка плану кваліфікаційної роботи, ознайомлення з літературними джерелами за темою, збір практичних матеріалів	до 15.04.2024	
3.	Написання вступу і I розділу	до 28.06.2024	
4.	Написання II розділу	до 01.11.2024	
5.	Написання III розділу	до 28.02.2025	
6.	Написання IV розділу і висновків	до 30.04.2025	
7.	Оформлення кваліфікаційної роботи і подання науковому керівнику для написання відгуку	до 15.05.2025	
8.	Перевірка тексту кваліфікаційної роботи на унікальність. Скерування на зовнішню рецензію	до 30.05.2025	
9.	Представлення кваліфікаційної роботи на кафедру	10.06.2025	
10.	Захист кваліфікаційної роботи перед Екзаменаційною комісією	20.06.2025	

Здобувач вищої освіти _____
(підпис)

Максим ГРИЩЕНКО
(ім'я та прізвище)

Керівник кваліфікаційної роботи _____
(підпис)

(ім'я та прізвище)

Гріщенко М. В. Сучасний стан і перспективи розвитку екскурсійної діяльності у Львівській області: кваліфікаційна робота за спеціальністю 242 Туризм. Дубляни : ЛНУВМБ імені С.З. Ґжицького, 2025. 80 с. На правах рукопису.

Обсяг роботи: 80 сторінок, включаючи 15 таблиць, 10 рисунків, 70 літературних джерел.

У кваліфікаційній роботі загалом досліджено теоретичні, методологічні та практичні аспекти сучасного стану і перспектив розвитку екскурсійної діяльності у Львівській області. Охарактеризовано поняття, зміст, функції й типологію екскурсій, обґрунтовано їх значення в системі туристично-рекреаційної діяльності та проаналізовано наукові підходи до оцінювання їх ефективності.

Проаналізовано туристично-рекреаційні ресурси Львівщини, які є базою для розвитку екскурсійної галузі, а також проведення SWOT- і PEST-аналізів. Особливий акцент зроблено на ролі міста Львова як головного екскурсійного центру та туристичного магніту регіону, який приваблює значну частину туристичних потоків.

Окреслено стратегічні орієнтири розвитку екскурсійної справи на Львівщині, зокрема рекомендації щодо її сталого розвитку, впровадження інноваційних технологій і цифрових інструментів. Окремо розглянуто світовий досвід інтеграції сільських територій у сферу екскурсійної та туристично-рекреаційної діяльності. Також враховано питання охорони праці, що підкреслює комплексність дослідження.

Анотація

Кваліфікаційна робота присвячена дослідженню сучасного стану та перспектив розвитку екскурсійної діяльності у Львівській області як одного з ключових напрямів туристично-рекреаційної діяльності регіону.

У першому розділі роботи проаналізовано теоретико-методологічні засади екскурсійної діяльності в Україні та світі, уточнено понятійний апарат, визначено функції, класифікацію та роль екскурсій у формуванні туристичного продукту.

У другому розділі особлива увага приділена аналізу природного, історико-культурного та інфраструктурного потенціалу Львівщини, що становить основу для розвитку екскурсійних маршрутів. Здійснено SWOT- і PEST-аналізи, які дозволили виявити сильні та слабкі сторони, можливості й загрози в розвитку екскурсійної галузі як у межах регіону, так і в загальноукраїнському контексті. Львів розглядається як провідна дестинація та популярний туристичний магніт, що акумулює потоки внутрішніх і міжнародних екскурсантів.

У третьому розділі роботи подано рекомендації щодо сталого розвитку екскурсійної діяльності у Львівській області, обґрунтовано актуальність цифровізації та впровадження інновацій у сфері екскурсій. Проаналізовано також зарубіжний досвід використання туристично-рекреаційного потенціалу сільських територій у контексті розвитку екскурсій як засобу підвищення привабливості регіонів та формування нових туристичних продуктів.

Четвертий розділ охоплює питання охорони праці, що підкреслює комплексність дослідження.

Загалом результати дослідження можуть бути використані органами місцевого самоврядування, туристичними організаціями та закладами освіти для формування ефективної стратегії розвитку екскурсійної сфери в регіоні.

Ключові слова: екскурсійна діяльність, туристично-рекреаційний потенціал, Львівська область, сталий розвиток, SWOT-аналіз, PEST-аналіз, дестинація, цифровізація.

Annotation

The qualification work is devoted to the study of the current state and prospects for the development of excursion activities in the Lviv region as one of the key areas of tourist and recreational activities in the region.

The first chapter of the work analyzes the theoretical and methodological foundations of excursion activity in Ukraine and the world, clarifies the conceptual framework, defines the functions, classification and role of excursions in the formation of a tourist product.

In the second section, special attention is paid to the analysis of the natural, historical, cultural and infrastructural potential of Lviv region, which is the basis for the development of excursion routes. SWOT and PEST analyzes were carried out, which allowed to identify strengths and weaknesses, opportunities and threats in the development of the excursion industry both within the region and in the all-Ukrainian context. Lviv is seen as a leading destination and a popular tourist magnet that accumulates flows of domestic and international tourists.

The third section of the paper presents recommendations for the sustainable development of excursion activities in the Lviv region, substantiates the relevance of digitalization and the introduction of innovations in the field of excursions. The foreign experience of using the tourist and recreational potential of rural areas in the context of developing excursions as a means of increasing the attractiveness of regions and creating new tourist products is also analyzed.

The fourth section covers labor protection issues, which emphasizes the complexity of the study.

In general, the results of the study can be used by local governments, tourism organizations, and educational institutions to formulate an effective strategy for the development of the excursion industry in the region.

Keywords: excursion activity, tourist and recreational potential, Lviv region, sustainable development, SWOT analysis, PEST analysis, destination, digitalization.

ЗМІСТ

ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ	9
1.1. Поняття, зміст і класифікація екскурсійної діяльності	9
1.2. Роль екскурсій у системі туристично-рекреаційної діяльності	14
1.3. Методичні підходи до оцінки стану й ефективності екскурсійної діяльності	19
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	22
2.1. Актуальність природних, історико-культурних та інфраструктурних туристично-рекреаційних ресурсів Львівщини у розвитку екскурсійної діяльності	22
2.2. SWOT- і PEST аналізи сучасного стану екскурсійної діяльності в Україні та на Львівщині	27
2.3. Роль туристично-рекреаційного потенціалу Львова як дестинації та популярного туристичного магніту області	35
2.4. Стан екологічної безпеки та заходи щодо її поліпшення на Львівщині	46
РОЗДІЛ 3. РЕКОМЕНДАЦІЇ, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ	51
3.1. Рекомендації щодо сталого розвитку екскурсійної діяльності та туристично-рекреаційної сфери у Львівській області	51
3.2. Тенденції щодо інноваційних технологій та цифровізації в екскурсійній справі	57
3.3. Світовий досвід використання туристично-рекреаційного потенціалу сільських дестинацій в екскурсійній діяльності	60
РОЗДІЛ 4. ОХОРОНА ПРАЦІ В ЕКСКУРСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ	63
4.1. Характерні особливості забезпечення пожежної безпеки при здійсненні екскурсійної та туристично-рекреаційної діяльності	63
4.2. Питання санітарії, гігієни й експлуатації електрообладнання при здійсненні екскурсійної діяльності	67
4.3. Система охорони праці в екскурсійно-туристичній сфері	69
ВИСНОВКИ	74
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	77

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. У контексті трансформації туристично-рекреаційної сфери України екскурсійна діяльність набуває особливого значення як інструмент культурної комунікації, популяризації нашої спадщини та активізації внутрішнього туризму. Львівська область – це один із найпопулярніших, провідних туристичних регіонів країни, котрий має унікальний туристично-рекреаційний потенціал, включаючи природну, історико-культурну та інфраструктурні складові, а також висококваліфіковані кадри, що сприяє формуванню висококонкурентних екскурсійних продуктів. Утім, сучасні глобалізаційні виклики, до котрих відносяться пандемія COVID-19, російсько-українська війна, погіршення стану довкілля, нераціональне використання ресурсів, цифрова трансформація та зміна туристично-рекреаційних пріоритетів вимагають переосмислення форм і змісту екскурсійної діяльності, а також обґрунтованих стратегій її сталого розвитку. Актуальність дослідження зумовлена власне необхідністю наукового аналізу сучасного стану екскурсійної сфери Львівщини, виявлення її сильних і слабких сторін, а також розробки практичних рекомендацій, адаптованих до реалій воєнного та післявоєнного часу.

З-поміж науковців, що вивчали і досліджували проблеми розвитку екскурсійної та туристично-рекреаційної діяльності в різних регіонах України, доцільно виділити наступних: Любіцеву О., Покоłodну М., Мальську М., Бейдика О., Сорокіну Г., Дмитрука Ю., Величка В., Зінька Ю., Галасюка С., Нездоймінова С., Кудлу Н., Бабарицьку В., Рутинського М., Малиновську О., Короткова А., Микитина Т., Боруцьку Ю., Грановську В.

Метою дослідження є комплексний аналіз сучасного стану екскурсійної діяльності у Львівській області, потенціалу та проблематики її розвитку, а також формування науково обґрунтованих рекомендацій щодо стратегічних напрямів удосконалення екскурсійної сфери в регіоні на перспективу.

Для досягнення задекларованої мети, у кваліфікаційній роботі передбачене почергове виконання наступних **завдань дослідження**:

- розкрити теоретичні основи щодо поняття, змісту і класифікації екскурсійної діяльності;

- обґрунтувати роль екскурсій у системі туристично-рекреаційної діяльності;
- навести методичні підходи до оцінки стану й ефективності екскурсійної діяльності;
- проаналізувати актуальність природних, історико-культурних та інфраструктурних туристично-рекреаційних ресурсів Львівщини у розвитку екскурсійної діяльності;
- здійснити SWOT- і PEST аналізи сучасного стану екскурсійної діяльності в Україні та на Львівщині;
- визначити роль туристично-рекреаційного потенціалу Львова як дестинації та популярного туристичного «магніту» області;
- описати стан екологічної безпеки та заходи щодо її поліпшення на Львівщині;
- висвітлити рекомендації щодо сталого розвитку екскурсійної діяльності та туристично-рекреаційної сфери у Львівській області;
- дослідити тенденції щодо інноваційних технологій та цифровізації в екскурсійній справі;
- адаптувати світовий досвід використання туристично-рекреаційного потенціалу сільських дестинацій в екскурсійній діяльності;
- довести важливість охорони праці в екскурсійній діяльності.

Об’єкт дослідження – процеси розвитку екскурсійної діяльності на Львівщині в контексті глобальних викликів. **Предметом дослідження** є комплексне поєднання теоретико-методологічних аспектів вивчення, аналізу та обґрунтувань щодо стану та перспективних напрямів розвитку екскурсійної діяльності у Львівській області.

Методи та інформаційна база дослідження. Для виконання кваліфікаційної роботи у контексті задекларованих досліджень, були застосовані наступні методи: *аналізу та синтезу* – для опрацювання наукових джерел і нормативної бази; *SWOT-аналізу* – для виявлення сильних і слабких сторін екскурсійної діяльності, а також можливостей і загроз; *PEST-аналізу* – для оцінки впливу політичних, економічних, соціальних та технологічних чинників на розвиток галузі; *статистичні методи* – для обробки кількісних показників

екскурсійної активності; *картографічний метод* – для просторової візуалізації об’єктів екскурсійного інтересу; *порівняльний метод* – для вивчення досвіду екскурсійної діяльності на інших DESTИНАЦІЯХ; *метод експертних оцінок* – для аналізу наукового бачення фахівців екскурсійної та туристично-рекреаційної діяльності.

Дане науково обґрунтоване дослідження, здійснене в межах цієї кваліфікаційної роботи, спирається на комплексний аналіз фундаментальних теоретичних положень, викладених у працях провідних українських і закордонних науковців, доступних інтернет-джерелах, офіційних ресурсах відповідних туристичних підприємств, котрі надають послуги з організації екскурсій як усередині країни, так і за кордоном. Також, інформаційне забезпечення дослідження ґрунтується на статистичних даних Державного агентства розвитку туризму України, Державної служби статистики з урахуванням регіональної специфіки, а також на широкому спектрі додаткових джерел, що охоплюють відкриті інформаційні ресурси.

Практичне значення отриманих результатів. Практична цінність результатів дослідження, отриманих у процесі виконання кваліфікаційної роботи, полягає в їхньому глибокому прикладному потенціалі та можливості практичного впровадження у різних напрямках. Зокрема, результати дослідження можуть бути використані органами місцевого самоврядування, туристичними організаціями, освітніми установами, інвесторами та громадськими ініціативами для: формування стратегій сталого розвитку екскурсійної діяльності у Львівській області; оптимізації туристичних маршрутів, екологічних стежок і формування нових екскурсійних продуктів; підвищення конкурентоспроможності регіону на внутрішньому та міжнародному туристичних ринках; розробки навчально-методичних матеріалів для підготовки фахівців екскурсійної справи та туристично-рекреаційної галузі.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ТА СВІТІ

1.1. Поняття, зміст і класифікація екскурсійної діяльності

Актуальні аналітичні прогнози, оприлюднені Всесвітньою туристичною організацією (UNWTO), переконливо підтверджують наявність стійких позитивних тенденцій у розвитку екскурсійної та туристично-рекреаційної сфери на глобальному рівні. Попри вплив масштабних кризових явищ, таких як пандемії, збройні конфлікти та інші форс-мажорні обставини, галузь зберігає динамічний розвиток і продовжує відігравати ключову роль у формуванні глобального соціально-економічного ландшафту. Туризм виступає потужним драйвером економічного зростання як у високорозвинених країнах, так і в державах із перехідною економікою.

У загальному розумінні, екскурсійна діяльність – це форма організованої подорожі, зазвичай короткої за тривалістю (від кількох годин до одного дня), призначена для освітніх, рекреаційних, культурних або професійних цілей. На відміну від довгострокового туризму, екскурсії не супроводжуються ночівлею (якщо тільки не поєднуються з більш тривалими маршрутами) і в першу чергу орієнтовані на конкретні місця призначення або теми. Ця структурована форма подорожі, спрямована на вивчення природних, історико-культурних або інших тематичних ресурсів певної території, часто у супроводі гідів або екскурсовода, з метою підвищення рівня знань, обізнаності та залучення [1–3].

Дослідження екскурсійної у контексті туристично-рекреаційної діяльності є предметом уваги численних наукових праць, що відображають багатовимірність цієї сфери та її значення для соціально-економічного розвитку. Вагомий внесок у формування теоретичних і прикладних засад цієї галузі зробили як вітчизняні, так і зарубіжні науковці. Серед провідних українських дослідників варто виокремити Любіцеву О. [4], Покоłodну М. [5], Мальську М.

[6], Бейдика О., Сорокіну Г., Дмитрука Ю. [7], Величка В., Зінька Ю., Галасюка С., Нездоймінова С. [8], Кудлу Н., Бабарицьку В., Рутинського М. [9], Малиновську О., Короткова А., Микитина Т., Боруцьку Ю. [10], Грановську В. та ін. Їхні наукові доробки охоплюють широке коло питань – від теоретико-методологічних основ екскурсійної справи до практичних аспектів організації туристичних маршрутів і розвитку туристично-рекреаційної інфраструктури [11–13].

Водночас, суттєве значення для комплексного розгляду проблематики мають чинні нормативно-правові акти, що регулюють екскурсійну, туристичну та рекреаційну діяльність в Україні. Сукупність цих наукових і правових джерел становить концептуальну основу для подальшого аналізу ключових понять і категорій, релевантних до тематики даного підрозділу дослідження.

Згідно з Інструкцією [14], екскурсія – це колективне відвідування визначних місць, тривалістю до 24 годин із вихованцями, учнями, здобувачами освіти різних рівнів з освітньою, навчально-виховною, науковою, пізнавальною чи розважальною метою перебуваючи у складі організованої групи під керівництвом спеціально призначених осіб згідно цього документу.

Загалом, екскурсійна діяльність є складовою туристичної галузі, що включає процеси організації та здійснення різних культурно-пізнавальних, навчально-виховних (освітніх) заходів, тобто, екскурсій, які спрямовуються на різнобічне задоволення психоемоційних, культурних, духовних, освітніх і дозвіллевих потреб населення. В Україні вона регламентується як на рівні загального туристичного законодавства, так і через спеціальні нормативи щодо музейної справи, культурної спадщини, професійної підготовки екскурсоводів (Закони України «Про туризм» (1995) «Про охорону культурної спадщини» (2000), «Про музеї та музейну справу» (1995), Постановою КМУ Про затвердження Ліцензійних умов провадження туроператорської діяльності (2015) тощо. Щодо документації міжнародного рівня, то це Глобальний етичний кодекс туризму (ВТО, 1999), Конвенція ЮНЕСКО (1972) Директива 2015/2302 ЄС EN 13809:2003 [15–21].

Розвиток екскурсійної діяльності проходив різні історичні етапи під впливом культурних, економічних, технологічних та суспільних змін. Нижче наведено хронологічний огляд, структурований у вигляді таблиці 1.1.

Таблиця 1.1 – Історичний розвиток екскурсійної діяльності

Історичний період	Основні характеристики	Яскраві приклади
Античні часи (3000 р. до н.е. - 500 р. н.е.)	Ранні форми подорожей з релігійними, освітніми та розважальними цілями. Екскурсії були переважно для еліти.	Паломництва до єгипетських храмів, відвідування пірамід, Олімпійських ігор у Греції та екскурсійні тури по Риму.
Середньовічний період (500-1500)	Екскурсії здебільшого обмежуються релігійним паломництвом і торговими поїздками. Обмежена інфраструктура та безпека перешкоджають проведенню екскурсій для дозвілля.	Паломництва до Сантьяго-де-Компостела, Мекки та Кентербері; грандіозні подорожі науковців.
Епоха Ренесансу та Великих географічних походів (1500-1800)	Аристократи та науковці вирушали в освітні тури для вивчення класичної спадщини та мистецтва. Зростання інтересу до культурного туризму.	Великий тур Європою (Італія, Франція, Великобританія); наукові експедиції дослідників.
Промислова революція (1800-1900)	Розвиток залізниць і пароплавів уможливив масовий туризм. Середній клас отримав доступ до подорожей на дозвіллі. Екскурсійні тури стали комерціалізованими.	Thomas Cook організовував пакетні тури; екскурсії на британські морські курорти; відвідування Альп і курортних містечок.
Початок 20 століття (1900-1950)	Розвиток автомобільного транспорту та авіації сприяв проведенню екскурсій на далекі відстані. Національні парки та об'єкти культурної спадщини стали ключовими напрямками.	Створення національних парків США; екскурсії до історичних пам'яток; ранній пригодницький туризм.
Середина 20-го століття (1950-1980)	Відновлення економіки після Другої світової війни сприяло розвитку масового туризму. Процвітали туроператори та туристичні агенції, які пропонували пакетні екскурсії.	Програма ЮНЕСКО "Об'єкти світової спадщини" (1972); поява автобусних і круїзних екскурсій.
Кінець 20-го століття (1980-2000)	Технологічний прогрес і глобалізація розширили можливості для екскурсій. Сталий туризм та екотуризм набули популярності.	Зростання пригодницького туризму; екскурсії на природу в Амазонії та африканські сафари з гідом.

Історичний період	Основні характеристики	Яскраві приклади
21 століття (2000 - теперішній час)	Діджиталізація, розумний туризм та іммерсивні враження (AR/VR) змінюють екскурсійну діяльність. Акцент на сталості та відповідальних подорожах.	Віртуальні екскурсії, гіді зі штучним інтелектом, ініціативи зеленого туризму та космічний туризм.

Джерело: узагальнено і складено автором

Цей хронологічний огляд висвітлює еволюцію екскурсійного туризму, відображаючи зміни в транспорті, економічних умовах та поведінці споживачів. Майбутнє екскурсій, ймовірно, буде визначатися подальшими цифровими інноваціями, екологічними міркуваннями та персоналізованими враженнями.

Зміст екскурсійної діяльності варіюється залежно від мети, аудиторії та місця призначення, але зазвичай включає:

а) Інформаційно-освітній компонент

- Інтерпретація історичної, культурної, архітектурної або природної спадщини.
- Розповідь та контекстуальне пояснення професійними гідями.
- Використання мультимедійних засобів, карт та наочних посібників.

б) Організаційний компонент

- Заздалегідь сплановані маршрути.
- Транспорт, координація груп, продаж квитків та логістика в'їзду.
- Використання ліцензованих гідів або керівників турів.

в) Практичний компонент

- Практичний досвід, такий як дегустація місцевої кухні, ремісничі майстер-класи, прогулянки на природі.
- Взаємодія з місцевими громадами або експертами.
- Емоційне та чуттєве залучення (наприклад, музика, перформанс, занурення в ландшафт).

г) Функціональні цілі

- Освіта (шкільні екскурсії, університетська практика).
- Дозвілля та відпочинок (огляд визначних пам'яток, екскурсії містом).
- Професійні (технічні екскурсії, відвідування промислових об'єктів).

– Культурне збагачення (відвідування музеїв, екскурсії по об'єктах культурної спадщини) [22].

Екскурсійну діяльність можна класифікувати за різними критеріями (табл. 1.2):

Таблиця 1.2 – Критерії класифікації екскурсійної діяльності

Критерії класифікації	Види екскурсій	Характерні особливості й атрактивні об'єкти
1. За тематичною спрямованістю	Культурно-історичні екскурсії	Музеї, пам'ятники, об'єкти культурної спадщини, історичні пішохідні екскурсії.
	Природничі екскурсії	Природні парки, екостежки, ботанічні сади, геологічні та орнітологічні екскурсії.
	Науково-пізнавальні	Академічні поїздки, археологічні експедиції, відвідування промислових об'єктів.
	Релігійні та паломницькі	Відвідування храмів, монастирів, хресних ходів, святих місць.
	Мистецькі та музичні	Галереї, художні студії, музичні фестивалі, стріт-арт тури.
	Гастрономічний	Дегустації вин та продуктів харчування, кулінарні майстер-класи, тури на ринки.
2. За географічним масштабом	Місцеві екскурсії	В межах міста чи містечка (наприклад, екскурсії містом, стежками місцевої спадщини).
	Регіональні екскурсії	Поїздки на короткі відстані в межах регіону (наприклад, сільські екскурсії).
	Міжнародні екскурсії	Транскордонні одноденні поїздки (наприклад, Ніагарський водоспад із США до Канади).
3. За способом поведінки	Пішохідні екскурсії	Дослідження міста пішки (наприклад, екскурсії Старим містом).
	Тури на транспортних засобах	Автобусом, мікроавтобусом, поїздом або човном (наприклад, сафарі, річкові круїзи).
	Комбіновані або змішані тури	Поєднання пішохідних та транспортних сегментів.
4. За тривалістю	Екскурсії на півдня	2-4 години, зазвичай тематичні.
	Екскурсії на цілий день	6-10 годин, з ширшим географічним або тематичним охопленням.
5. За цільовою аудиторією	Освітні екскурсії	Школярі, студенти, науковці.
	Рекреаційні екскурсії	Звичайні туристи, сім'ї, пасажери круїзів.
	Професійні екскурсії	Технічний персонал, експерти, урядові делегації.

Джерело: узагальнено і складено автором

Екскурсійна діяльність є невід'ємною частиною глобальної туристичної та освітньої сфери. Вона поєднує навчання та дозвілля, сприяє культурному обміну та покращує туристичний досвід, пропонуючи структуровані, змістовні зустрічі з місцями та людьми. Їхня еволюція відображає ширші зрушення в туризмі в бік сталого розвитку, діджиталізації та персоналізації.

1.2. Роль екскурсій у системі туристично-рекреаційної діяльності

Як ми вже згадували вище, екскурсійна діяльність – це одна з ключових складових туристично-рекреаційного комплексу, що виконує пізнавальну, культурно-освітню, емоційно-естетичну та соціальну функції. Її значення полягає у створенні цілісного туристичного досвіду, формуванні унікального образу дестинації, залученні туристів до нематеріальної культурної спадщини, підвищенні привабливості території, а також у збереженні автентичності регіонів [1–3; 23].

Екскурсії розширюють межі рекреаційного споживання, активізуючи не лише відпочинок, а й пізнання, комунікацію, особистісне зростання. У багатьох випадках саме екскурсійний продукт формує ядро туристичного маршруту та структурує сприйняття туриста щодо місцевості. За даними галузевих аналітичних центрів, екскурсійні послуги посідають третє місце у структурі туристичних витрат, поступаючись лише витратам на проживання та транспорт. Їх питома вага становить близько 20% (рис. 1.1).

Рис. 1.1. Структура туристично-рекреаційної діяльності за видами послуг

Джерело: узагальнено і побудовано автором

На наведеній діаграмі зображено умовний розподіл ключових послуг у структурі туризму. Зокрема:

- екскурсійне обслуговування становить 20% загального обсягу, що є свідченням вагомого впливу на туристичну економіку та задоволення запитів туристів.
- найбільше значення мають транспортні послуги (25%) та проживання (20%), проте саме екскурсійна частина наповнює туристичний продукт змістом [1; 2; 23].

Екскурсійна діяльність є важливою складовою туристично-рекреаційної системи (ТРС), що виконує функції пізнання, виховання, соціальної комунікації, рекреації та популяризації культурної спадщини. Вона виступає не лише як окремий вид туристичної послуги, а й як логічне наповнення загального туристичного продукту (табл. 1.3).

Таблиця 1.3. Взаємозв'язок екскурсійної діяльності з іншими елементами туризму

Компонент ТРС (туристично-рекреаційної системи)	Роль екскурсій
Проживання	Формування маршрутів залежно від місця ночівлі
Харчування	Ознайомлення з гастрономічною культурою
Транспорт	Трансфери до об'єктів показу, тематичні тури
Культурна спадщина	Популяризація та інтерпретація пам'яток
Екологічні маршрути	Підвищення обізнаності про охорону природи
Освіта та культура	Неформальне навчання, розвиток краєзнавства

Джерело: узагальнено і складено автором

Процес формування екскурсійного продукту є послідовним і охоплює низку етапів (рис. 1.2):

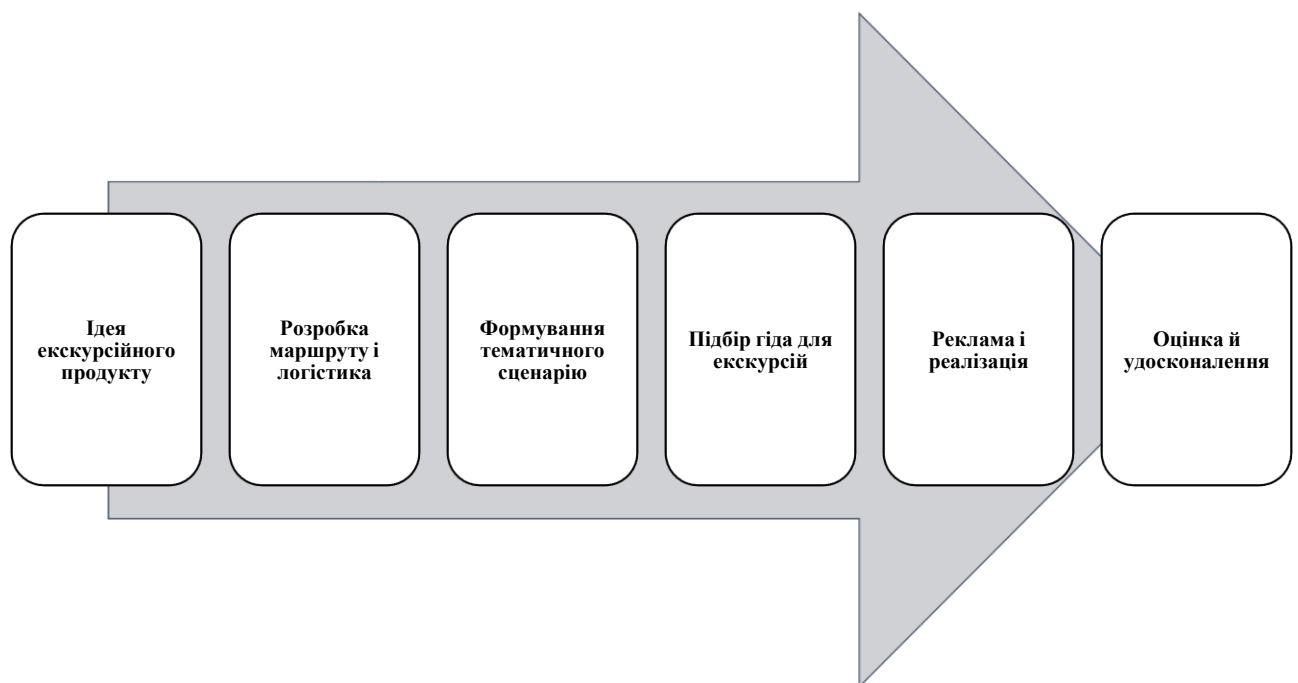

Рис. 1.2. Ланцюг-алгоритм створення екскурсійного продукту

Джерело: узагальнено і побудовано автором

Екскурсії, як окремий, але невід'ємний компонент ширшої туристично-рекреаційної системи, слугують не лише розважальною чи освітньою діяльністю, а й багатофункціональним інструментом передачі культури, психосоціальної реабілітації та територіальної згуртованості. У часи глобальних чи регіональних криз, таких як пандемія COVID-19 та триваюча російсько-українська війна,

стратегічне значення екскурсій зростає, виявляючи їхню адаптивність та потенціал для підтримки суспільної стійкості [24].

1. Екскурсії як адаптивний інструмент в умовах кризи

Пандемія COVID-19 кинула виклик самим основам глобального туризму, зупинивши міжнародні подорожі та призупинивши масовий туризм. Однак цей збій призвів до появи альтернативних екскурсійних форматів, зокрема:

- ✓ Індивідуальні та мікрогрупові екскурсії, що прийшли на зміну масовим турам;
- ✓ прогулянки під відкритим небом, на природі та місцевою спадщиною як безпечніші альтернативи;
- ✓ Віртуальні екскурсії та досвід доповненої реальності, що дозволяють продовжувати культурну взаємодію дистанційно.

Екскурсії виявилися гнучкими, доступними та психологічно корисними для населення, яке перебуває в умовах карантину чи соціального стресу. Вони стали механізмом відновлення зв'язку людей з місцем, культурою та один з одним у безпечний та змістовний спосіб.

2. Трансформаційна роль екскурсій під час війни в Україні

Російсько-українська війна, обмеживши подорожі в зонах безпосереднього конфлікту, парадоксальним чином посилила культурну та психологічну роль екскурсій у безпечніших регіонах. Зокрема, екскурсії набули нових функцій:

- ✓ меморіалізація та зміцнення національної ідентичності – маршрути, зосереджені на військовій історії, національних героях та місцях стійкості, слугують інструментами патріотичного виховання.
- ✓ соціальна реабілітація – екскурсії для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), ветеранів та дітей, які постраждали від війни, сприяють психологічному зціленню та соціальній реінтеграції.
- ✓ громадянська та територіальна солідарність – групові екскурсії, організовані в Західній і Центральній Україні, часто спрямовані на зміцнення єдності між різними громадами, об'єднаними переміщенням.

✓ економічний аспект – для малих і середніх туристичних підприємств місцеві екскурсії є критично важливою формою доходу і забезпечення безперервності діяльності.

Таким чином, екскурсії тепер працюють на перетині громадянської активності, гуманітарного реагування та культурної стійкості [24; 25].

3. Просторові та тематичні інновації в екскурсійній практиці

Останніми роками відбулися значні зміни в географії та тематиці екскурсій:

✓ фокус змістився на більш безпечні та сільські регіони (наприклад, Львів, Івано-Франківськ, Закарпаття), що сприяє децентралізації туристичних потоків.

✓ поява нових напрямів у контексті тематики "Стежками пам'яті", "Екскурсіями незламності", "Стежками волонтерства та солідарності".

✓ розробка інклюзивних екскурсій для переміщених осіб, людей з інвалідністю та вразливих груп.

✓ гібридні формати (офлайн + онлайн), що поєднують локальну присутність із ширшою доступністю.

Ці інновації утверджують екскурсії як засіб інклюзивності та колективного зцілення [25].

4. Міждисциплінарна інтеграція та суспільна цінність

Екскурсійні практики сьогодні перетинаються з кількома академічними та практичними сферами:

✓ освіта – екскурсії як мобільні класи, інструменти інтерпретації спадщини;

✓ соціальна робота – терапевтичні та групові заходи з розбудови спільнот;

✓ екологія – екологічні екскурсії, що сприяють формуванню сталої поведінки;

✓ кризова психологія – екскурсії як інструменти експозиційної терапії та посттравматичної реінтеграції.

У цьому сенсі екскурсії функціонують не лише як туристичні інструменти, а й як міждисциплінарні платформи для розбудови стійкості, освіти та громадянської участі. Як в умовах пандемії, так і в умовах воєнного часу екскурсії довели свою стійкість, адаптивність та соціокультурну актуальність.

1.3. Методичні підходи до оцінки стану й ефективності екскурсійної діяльності

Ефективне управління екскурсійною діяльністю потребує застосування інтегрованого набору методологічних підходів, які дозволяють ретельно дослідити як кількісні показники (такі як динаміка туристичного потоку, економічна ефективність, пропускна спроможність інфраструктури), так і якісні параметри (включаючи задоволеність відвідувачів, якість інтерпретації, культурну релевантність та екологічну стійкість). Багатогранна методологічна база дозволяє виявити закономірності, виклики та можливості у сфері екскурсійних послуг, сприяючи прийняттю рішень на основі фактичних даних та стратегічній оптимізації туристичних пропозицій відповідно до сучасних вимог та стандартів сталого розвитку. Це особливо актуально в нинішньому українському контексті, де туристичний та екскурсійний сектори зазнають суттєвої трансформації через наслідки російсько-української війни [26–28].

Отож, ефективне управління екскурсійною діяльністю вимагає застосування різноманітних методичних підходів, що дозволяють комплексно аналізувати як кількісні, так і якісні аспекти функціонування туристичних продуктів. Нижче подано основні підходи з характеристиками (табл.1.4, рис. 1.3.).

Таблиця 1.4 – Методичні підходи до оцінки екскурсійної діяльності

Методичний підхід	Характеристика
Статистичний	Оцінка кількісних показників (кількість екскурсій, туристів, обсяг доходу)
SWOT-аналіз	Визначення сильних і слабких сторін, можливостей і загроз розвитку екскурсійної сфери
Економічний (витрати-результати)	Аналіз рентабельності та ефективності витрат на організацію екскурсій
Соціологічний (опитування, анкетування)	Виявлення рівня задоволеності туристів, оцінка якості наданих послуг
Геоінформаційний аналіз	Просторове моделювання та візуалізація даних про маршрути, дестинації, розміщення об'єктів
Контент-аналіз інформаційних джерел	Аналіз вмісту сайтів, соціальних мереж, відгуків про екскурсії

Джерело: узагальнено і складено автором

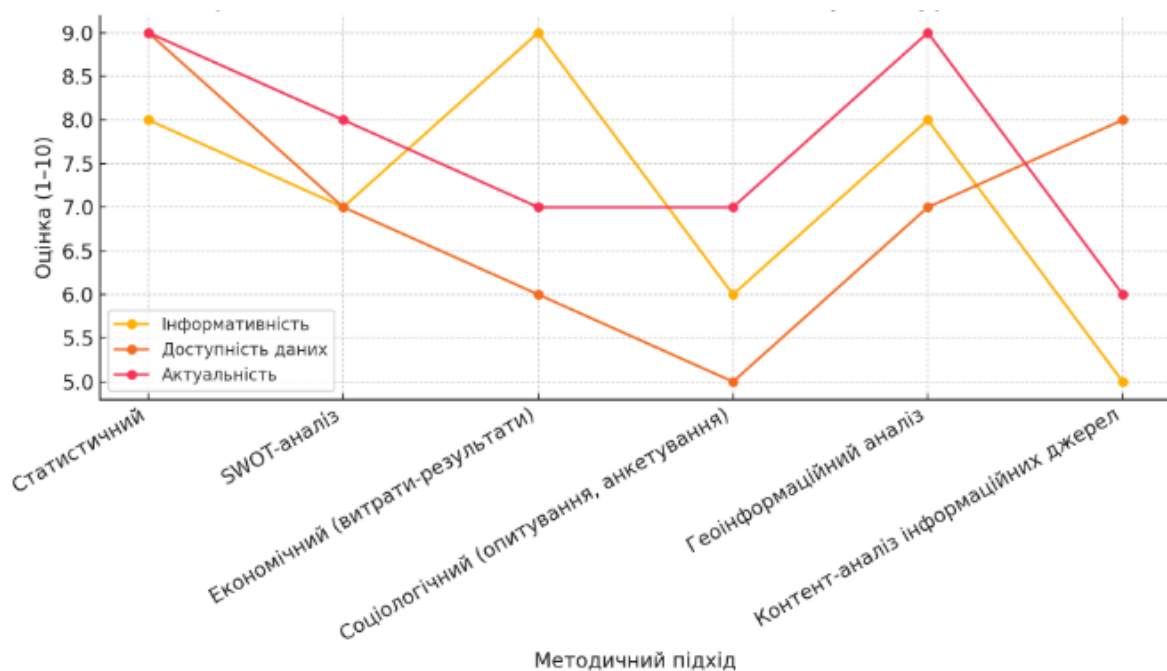

Рис. 1.3. Оцінка ефективності методичних підходів до аналізу екскурсійної діяльності

Джерело: узагальнено і побудовано автором

На основі трьох основних критеріїв – інформативності, доступності даних та актуальності, було проведено умовну оцінку ефективності методів (за 10-бальною шкалою). З графіка видно, що:

- Статистичний підхід має високу інформативність і доступність даних, що робить його базовим інструментом аналізу.
- Економічний і геоінформаційний аналізи є особливо актуальними при стратегічному плануванні.
- Соціологічний підхід надає глибокий якісний зворотний зв'язок, хоч і потребує значних ресурсів.
- Контент-аналіз дозволяє оперативно відслідковувати реакцію цільової аудиторії та оцінювати репутаційні аспекти [29].

У таких DESTИНАЦІЯХ як Західний регіон України, зокрема, Львівщина, котрі залишаються відносно безпечними і стали основними центрами для внутрішньо переміщених осіб та внутрішнього туризму, існує нагальна потреба в переоцінці та адаптації екскурсійних пропозицій до нових соціальних реалій та обмежень у сфері безпеки. Екскурсійна діяльність тут слугує не лише рекреаційним та освітнім цілям, але й виступає інструментом культурної стійкості, зміцнення національної ідентичності та відродження місцевої економіки. У зв'язку з цим, методологічно обґрунтоване планування та управління мають важливе значення для забезпечення того, щоб туристичні продукти відповідали зростаючим потребам, сприяли згуртованості громади та підтримували регіональні зусилля з відновлення відповідно до цілей сталого розвитку [29; 30].

Комплексне використання різних методичних підходів дозволяє отримати повноцінну картину стану та динаміки розвитку екскурсійної діяльності. Особливу ефективність демонструє поєднання кількісного статистичного аналізу з просторовими ГІС-методами, доповненими якісними дослідженнями задоволеності споживачів. Такий інтегрований підхід сприяє прийняттю обґрунтованих управлінських рішень у сфері туризму.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

2.1. Актуальність природних, історико-культурних та інфраструктурних туристично-рекреаційних ресурсів Львівщини у розвитку екскурсійної діяльності

Львівська область, однозначно, є одним із провідних туристичних регіонів України, що поєднує унікальне багатство природних ресурсів і історико-культурної спадщини. Саме ці чинники створюють потужне підґрунтя для постійного удосконалення та розвитку екскурсійної діяльності як вагової складової туристично-рекреаційної індустрії регіону (рис. 2.1).

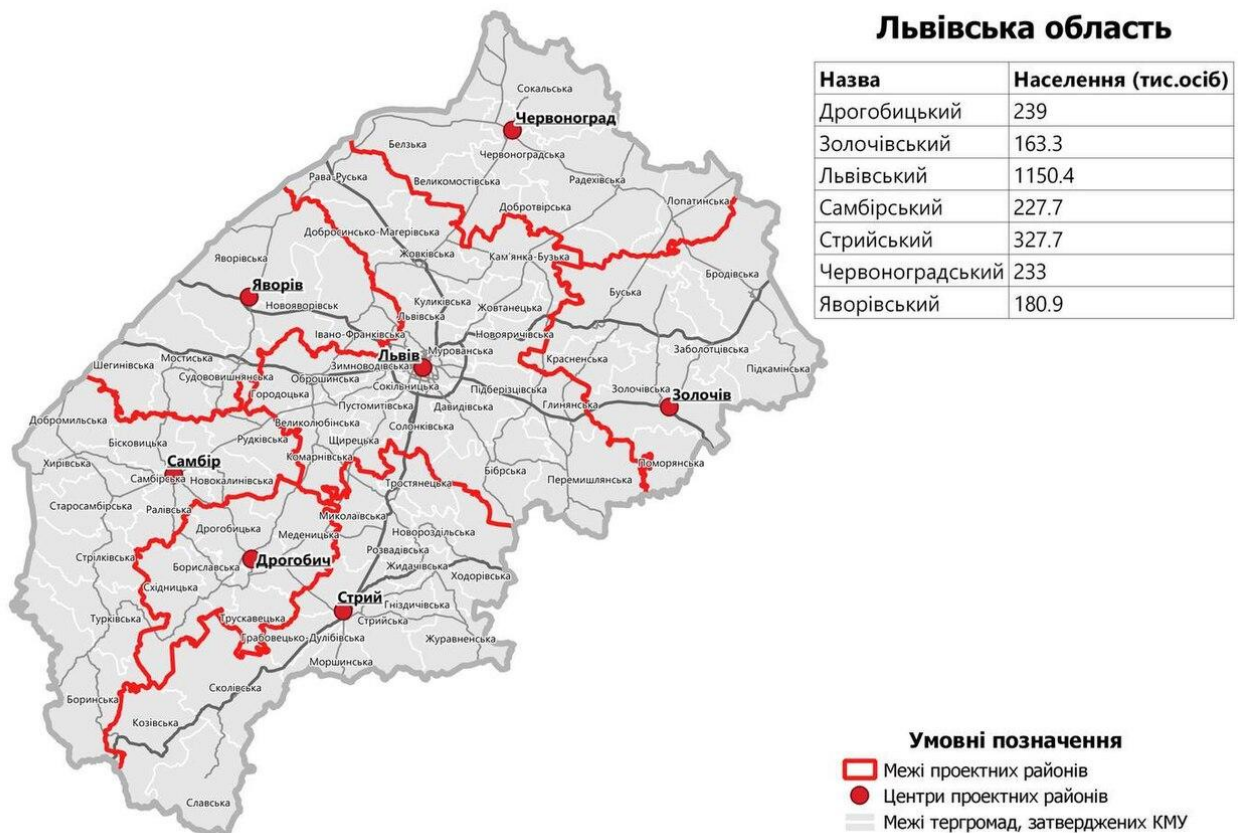

Рис. 2.1. Картосхема адміністративного устрою Львівської області

Джерело: [31]

Львівська область, як один із ключових адміністративно-територіальних суб'єктів Західної України, заснований 27 листопада 1939 року. Загальна площа регіону становить 21,833 тис. км², що дорівнює приблизно 3,6 % території усієї України, за чим область займає 17-е місце серед усіх областей країни. Станом на 1 січня 2022 року чисельність населення становила 2478133 особи [31].

Львівщина поділяється на 7 адміністративних районів: Львівський, Дрогобицький, Шептицький, Стрийський, Самбірський, Золочівський та Яворівський. У структурі регіону функціонують 73 територіальні громади. Адміністративним центром є місто Львів – єдиний обласний центр із внутрішнім районним поділом (6 міських районів). Загалом область налічує 44 міста, 34 селища міського типу та 1850 сільських населених пунктів, що є найбільшим показником серед регіонів України за кількістю сільських поселень.

Львівська область межує із п'ятьма іншими областями України – Волинською, Рівненською, Тернопільською, Івано-Франківською та Закарпатською. На заході область має спільний державний кордон з Республікою Польща, що надає їй значного транскордонного значення. Через територію регіону проходять важливі міжнародні транспортні коридори, які забезпечують зв'язок України з Польщею, Словаччиною, Угорщиною та Румунією [31; 32].

Рельєф Львівської області характеризується складною структурою та різноманіттям природних зон:

- Північна частина охоплює зону змішаних лісів (Мале Полісся), де переважає рівнинний рельєф;
- Центральна зона представлена лісостепами і горбистими пасмами: Розточчя, Гологори, Вороняки, Опілля, а також західною частиною Подільської височини;
- Південні території займають Карпатські передгір'я і власне Карпати, представлені зокрема хребтами Бескидів. Південна межа регіону збігається з Верховинським Вододільним хребтом — частиною Головного європейського вододілу.

Найвища точка області – гора Пікуй (1405 м) на межі із Закарпатською областю. Найвища вершина у рівнинній частині – гора Камула (471 м) [31–33].

Територія Львівської області є частиною Головного європейського вододілу, що розмежовує басейни Балтійського та Чорного морів. Основні річкові системи включають:

- До басейну Балтійського моря – Західний Буг із притоками;
- До басейну Чорного моря – Дністер, Стир, Іква.

Головні річки області: Дністер, Західний Буг, Вишня, Шкло. На території також розташована Верхньодністровська улоговина.

Клімат Львівської області є помірно континентальним з достатнім зволоженням. Характерні особливості:

- середня температура січня: -5°C ,
- середня температура липня: $+18^{\circ}\text{C}$ (на рівнині), до $+12^{\circ}\text{C}$ (у гірських районах),
- річна кількість опадів: від 600 мм на рівнині до 1000 мм у горах [33].

Область багата на мінеральні ресурси, включно з Львівсько-Волинським кам'яновугільним басейном, Передкарпатською нафтогазоносною областю, Передкарпатським сірконосним басейном. Найбільшими промисловими центрами виступають Шептицький, Львівський та Бориславсько-Дрогобицько-Стебницький вузли.

На території області зосереджено 400 природоохоронних об'єктів, серед яких, до прикладу Державний природний заповідник «Розточчя», 33 заказники, 240 пам'яток природи, 61 заповідне урочище, 55 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, Ботанічний сад Львівського національного університету імені Івана Франка [34].

Щодо туристично-рекреаційного потенціалу, то Львівщина є одним із найперспективніших регіонів України у сфері рекреації та туризму. Основні елементи потенціалу:

- Бальнеологічні курорти міжнародного значення: Трускавець, Східниця, Моршин;

- Архітектурно-історичні об'єкти: ансамблі Львова, Жовкви, замки Західної України;
- Карпатські гори та рекреаційні ресурси гірських та передгірських районів.

Значення природних, історико-культурних та інфраструктурних туристично-рекреаційних ресурсів для розвитку екскурсійної діяльності є фундаментальним і багатогранним. Ці ресурси формують основний зміст, контекст і засоби, за допомогою яких екскурсії організовуються, переживаються та інтерпретуються туристами [35].

Природні туристично-рекреаційні ресурси відіграють важливу роль в екскурсійній діяльності. Вони є основою для проведення екскурсій на природі. Природні об'єкти, такі як гори, ліси, озера, річки, печери та узбережжя, є основою для екоекскурсій, пішохідного туризму, геотуризму, спостереження за птахами та оздоровчих турів. Ці ресурси пропонують можливості для підвищення екологічної обізнаності, сталого розвитку та освіти з питань зміни клімату. Естетично привабливі ландшафти сприяють психологічному благополуччю і мають вирішальне значення для пішого та пізнавального туризму, оздоровчих екскурсій.

Природні умови дозволяють адаптувати екскурсії до різних сезонів, що сприяє розвитку цілорічного туризму (наприклад, весняні тури квітковими атрактивними об'єктами, осінні прогулянки у листі, зимові прогулянки на снігоступах).

До прикладу, на Львівщині, в Яворівському національному природному парку або в НПП «Сколівські Бескиди», це дозволяє проводити екскурсії, які поєднують екопросвітництво, психоемоційне задоволення від милування краєвидами та оздоровлення [36].

Історико-культурні ресурси є вкрай актуальними для тематичних екскурсій замками, музеями, археологічними пам'ятками, а особливо, пам'ятками спадщини ЮНЕСКО, церквами та старими районами міст, які є основними туристичними магнітами для історичних, культурних, релігійних та інших

екскурсій. Вони слугують матеріалом для розповіді, необхідним для залучення екскурсантів. Також, історико-культурні ресурси сприяють розвитку місцевої ідентичності, пам'яті та гордості, якими можна поділитися з відвідувачами через інтерпретаційні екскурсії. Ці об'єкти, з креативним підходом, пропонують інтерактивні компоненти, такі як реконструкції, майстер-класи та вистави, які підвищують цінність екскурсії.

До прикладу, історичний центр Львова як об'єкт ЮНЕСКО, є центром пішохідних екскурсій, присвячених полікультурним аспектам, релігійним особливостям, середньовічній архітектурі, єврейській спадщині тощо [37].

Інфраструктурні туристично-рекреаційні ресурси, зокрема автомобільні дороги, залізниці та аеропорти забезпечують фізичний доступ до екскурсійних об'єктів, особливо у сільській або гірській місцевості. Наявність закладів для розміщення, проживання, харчування з відповідними санітарними умовами, туристичних візит-центрів і злагоджена робота туроператорів і турагентів забезпечує комфорт та якість послуг для відвідувачів, підвищує задоволеність туристів та змістовність екскурсій. Інформаційні знаки, вказівники, марковані маршрути та екологічні стежки, мобільні додатки та системи безпеки сприяють безпечному та поінформованому екскурсійному досвіду, а цифрова інфраструктура уможливорює онлайн-бронювання, віртуальні екскурсії та доповнену реальність на місці (табл. 2.1.).

До прикладу, курортно-оздоровча інфраструктура у Трускавці, Східниці, Моршині – це сучасні санаторії, буюети, СПА-комплекси, мінеральні води, заклади розміщення та харчування, здатні задовільнити побажання туристів, рекреантів, екскурсантів із різними уподобаннями та фінансовими можливостями [38].

Таблиця 2.1 – Інтегрована актуальність для розвитку екскурсійної діяльності

Тип ресурсу	Внесок у розвиток екскурсійної справи
Природний	Привертає інтерес до ландшафтів, біорізноманіття та відпочинку на природі

Історичні та культурні	Забезпечує змістовне наповнення, розповідь про спадщину та освітню глибину
Інфраструктура	Забезпечує доступ, комфорт, безпеку та експлуатаційну придатність

Джерело: узагальнено і складено автором

Отже, екскурсійна діяльність неможлива без природних, культурних та інфраструктурних ресурсів, які в сукупності формують те, що, чому і як є туристичним досвідом. Їх стратегічна інтеграція гарантує, що екскурсії будуть цікавими, сталими, безпечними та доступними. Для DESTINACIЙ, які прагнуть розширити або урізноманітнити свої екскурсійні пропозиції, оцінка та інвестування в ці ресурси є критично важливими для довгострокового успіху.

2.2. SWOT- і PEST аналізи сучасного стану екскурсійної діяльності в Україні та на Львівщині

Актуальність SWOT- і PEST-аналізів щодо сучасного стану екскурсійної діяльності в Україні обумовлена потребою в комплексному, науково обґрунтованому розумінні динаміки розвитку галузі в умовах нестабільного політичного, соціального та економічного середовища. Нижче наведено аргументоване пояснення цієї актуальності [39]:

1. Необхідність стратегічного планування в умовах кризи

Війна, наслідки пандемії COVID-19, економічна нестабільність та знищення інфраструктури гостро потребують інструментів стратегічного аналізу, які дозволяють:

- визначити реальні загрози та можливості для екскурсійної сфери;
- ідентифікувати внутрішні сильні та слабкі сторони туристичних операторів, музеїв, екскурсоводів тощо;
- сформувати адаптивну стратегію розвитку культурно-пізнавального туризму в регіонах України.

2. Зовнішнє середовище суттєво впливає на попит і пропозицію (PEST-аналіз)

Фактори політики, економіки, соціуму та технологій змінюють екскурсійний попит:

- політичний – війна, децентралізація, грантові програми, міжнародна підтримка України;
- економічний – зменшення доходів населення, гранти, інвестиції в туризм;
- соціальний – зміна цінностей — зростання попиту на національну ідентичність, патріотичні екскурсії, безпечний туризм;
- технологічний – діджиталізація, зростання онлайн-екскурсій, AR/VR в музейних просторах [39; 40].

3. SWOT-аналіз – оцінка внутрішнього потенціалу та загроз

В умовах перебудови країни SWOT-аналіз:

- сприяє усвідомленню конкурентних переваг (унікальні локації, високий рівень освіченості гідів);
- виявляє вузькі місця (наприклад, нестача кваліфікованих кадрів у деокупованих регіонах);
- допомагає розробити стратегії подолання загроз та використання можливостей, як-от розвиток зеленого туризму чи культурної дипломатії.

4. Підґрунтя для післявоєнної відбудови та інвестицій

Аналітика через призму SWOT та PEST дає:

- орієнтири для інвесторів, які шукають стабільні та перспективні ніші;
- базу для державного планування, особливо в контексті інтеграції до ЄС;
- основу для грантових заявок та розвитку нових екскурсійних кластерів.

5. Основа для трансформації в бік сталого туризму

Аналіз через ці моделі дозволяє вбудувати в екскурсійну діяльність:

- ESG-принципи (екологічність, інклюзивність, прозорість);
- індикатори сталого розвитку, наприклад, культурне збереження чи локальна зайнятість [39–41].

SWOT- і PEST-аналізи є невід’ємним елементом сучасного стратегічного управління у сфері екскурсійної діяльності в Україні. Вони дозволяють адекватно реагувати на виклики, формувати адаптивні та перспективні моделі відновлення й розвитку, інтегровані у європейські стандарти (табл. 2.2, рис.2.2).

Таблиця 2.2 – SWOT-аналіз екскурсійної діяльності в Україні (2020-2025)

Сильні сторони	Слабкі сторони
<i>1. Багата культурна та природна спадщина</i> Україна може похвалитися різноманітними історичними пам'ятками, об'єктами Світової спадщини ЮНЕСКО та природними пам'ятками, включаючи Карпатські гори, узбережжя Чорного моря та старовинні міста, такі як Київ і Львів. Ці активи створюють міцну основу для екскурсійного туризму. <i>2. Поява нішевих сегментів туризму</i> Розвиток спеціалізованих туристичних ніш, таких як військово-історичний туризм, набрав обертів. Тури, зосереджені на зонах нещодавніх конфліктів, пропонують освітній та пам'ятний досвід, привабливий як для внутрішніх, так і для міжнародних туристів. <i>3. Громадські та місцеві ініціативи</i> Місцеві громади дедалі активніше беруть участь у розробці та просуванні екскурсійної діяльності, що призводить до створення більш автентичних і різноманітних пропозицій, які відображають регіональні культури та історії. <i>4. Безвізовий доступ для багатьох національностей</i> Україна пропонує безвізовий в'їзд громадянам багатьох країн, що полегшує доступ міжнародних туристів та підвищує привабливість країни як туристичного напрямку.	<i>1. Пошкодження інфраструктури внаслідок російсько-української війни</i> Війна, що триває, призвела до значної шкоди транспортним мережам, культурним об'єктам і туристичній інфраструктурі, особливо у східних та південних регіонах, що перешкоджає екскурсійній діяльності. <i>2. Проблеми безпеки та захисту</i> Постійні проблеми з безпекою та наявністю боєприпасів, що не вибухнули, у певних районах створюють ризики для туристів і обмежують розвиток екскурсійних маршрутів у постраждалих регіонах. <i>3. Обмежена діджиталізація та маркетинг</i> Багато провайдерів екскурсійних послуг не мають потужної присутності в Інтернеті та стратегій цифрового маркетингу, що зменшує їхню видимість для потенційних туристів і обмежує зручність бронювання. <i>4. Нестача кваліфікованих кадрів</i> Туристичний сектор стикається з нестачею кваліфікованих гідів та професіоналів, що посилюється переміщенням та еміграцією, спричиненими російсько-українською війною.
Можливості	Загрози
<i>1. Поствоєнна реконструкція та інвестиції</i> Зусилля з відбудови створюють можливості для модернізації туристичної інфраструктури, впровадження сталих практик та підвищення загальної якості екскурсійних пропозицій. <i>2. Зростання внутрішнього туризму</i> В умовах обмежень на міжнародні подорожі та занепокоєння з приводу безпеки спостерігається зростання внутрішнього	<i>1. Тривала війна і нестабільність</i> Продовження бойових дій може відлякувати туристів, затримувати зусилля з відбудови та виснажувати ресурси, виділені на розвиток туризму. <i>2. Економічні виклики</i> Економічний спад, спричинений війною і пандемією, може зменшити наявний дохід, що вплине як на внутрішній, так і на міжнародний туристичний попит.

туризму. Розробка екскурсійних пакетів, адаптованих для місцевих туристів, може підтримати галузь під час відновлення. 3. Інтеграція технологій Впровадження цифрових інструментів, таких як віртуальні тури та мобільні додатки, може розширити охоплення, забезпечити альтернативний досвід і привабити технічно підкованих мандрівників. 4. Міжнародна співпраця та підтримка Партнерство з міжнародними організаціями та туристичними платформами може допомогти у просуванні екскурсійної діяльності в Україні та забезпеченні фінансування проєктів розвитку.	3. Негативне сприйняття та висвітлення у ЗМІ Зосередженість міжнародних ЗМІ на питаннях, пов'язаних із війною в Україні, може затьмарити зусилля з просування туризму, впливаючи на сприйняття та рішення потенційних туристів. 4. Погіршення стану довкілля Пошкодження природних об'єктів та екосистем внаслідок військових дій створює довгострокові загрози для екскурсійної діяльності, пов'язаного з природою.
--	--

Джерело: узагальнено і складено автором

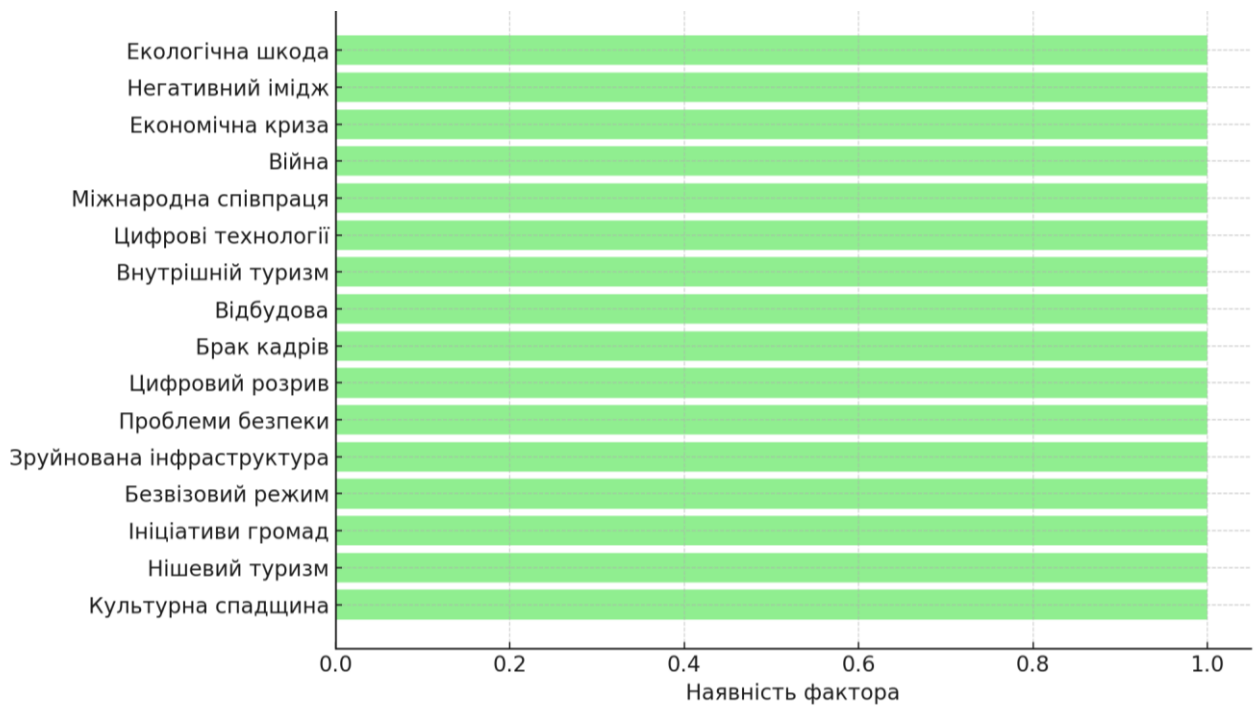

Рис. 2.2. Ключові фактори SWOT-аналізу

Джерело: узагальнено і побудовано автором

PEST-аналіз підкреслює стійкість і потенціал сектору екскурсійного туризму в Україні, незважаючи на значні виклики. Стратегічні інвестиції, технологічна інтеграція та міжнародна співпраця мають вирішальне значення для поживлення та підтримки екскурсійної діяльності в найближчі роки [42].

Пропонуємо вашій увазі науково обґрунтований PEST-аналіз екскурсійної діяльності в Україні з 2020 по 2025 рік з урахуванням впливу пандемії COVID-19, триваючої російсько-української війни та тенденцій розвитку туризму (табл. 2.3):

Таблиця 2.3 – PEST-аналіз екскурсійної діяльності в Україні (2020–2025)

Політичні фактори	Економічні фактори
<i>1. Російсько-українська війна та проблеми безпеки</i> Війна, що триває, значно дестабілізувала роботу туристичної інфраструктури, до прикладу, це призвело до руйнування аеропортів та культурних об'єктів. <i>2. Міжнародна підтримка та зусилля з відновлення</i> Україна отримала значну міжнародну допомогу, спрямовану на відновлення туристичного сектору, а такі ініціативи, як Конференція з відновлення України, зосереджені на довгостроковому відновленні. <i>3. Ініціативи публічної дипломатії</i> Активізовано зусилля з просування іміджу України за кордоном, використовуючи культурну дипломатію та партнерства з глобальними туристичними платформами для підготовки до післявоєнного туризму.	<i>1. Втрата доходів</i> Туристичний сектор зазнав значних фінансових втрат, які перевищили 19 мільярдів доларів США через пандемію та конфлікт. <i>2. Переорієнтація на внутрішній туризм</i> Незважаючи на виклики, внутрішній туризм продемонстрував стійкість, оскільки багато українців вирішили подорожувати всередині країни, що сприяло частковому відновленню сектору. <i>3. Поява нішевих ринків</i> Зростає інтерес до "темного туризму", коли відвідувачі досліджують території, що постраждали від війни, забезпечуючи унікальний, але суперечливий поштовх для місцевої економіки.
Соціальні фактори	Технологічні фактори
<i>1. Зміна туристичних вподобань</i> Мандрівники все частіше шукають змістовних вражень, що призводить до популярності екскурсій, які пропонують історичний та емоційний погляд на нещодавні події в Україні. <i>2. Залучення громадськості</i> Місцеві громади беруть активну участь у туристичних ініціативах, пропонуючи автентичний досвід та сприяючи збереженню культурної спадщини. <i>3. Психічне здоров'я та благополуччя</i> Екскурсійна діяльність отримує визнання за свою терапевтичну цінність, допомагаючи як місцевим жителям, так і відвідувачам пережити травму, пов'язану з конфліктом.	<i>1. Цифрова трансформація</i> Впровадження цифрових інструментів прискорилося, а віртуальні тури та системи онлайн-бронювання стали невід'ємною частиною туристичного досвіду. <i>2. Співпраця з технологічними компаніями</i> Партнерство з такими глобальними платформами, як Airbnb та Expedia, сприяє популяризації туристичних принад України серед ширшої аудиторії. <i>3. Інновації у сфері туристичних послуг</i> Розробка мобільних додатків та інтерактивних путівників підвищує доступність та привабливість екскурсійної діяльності.

Джерело: узагальнено і складено автором

Період з 2020 по 2025 рік став трансформаційним для сектору екскурсійної діяльності в Україні загалом і на Львівщині зокрема. Хоча пандемія та гаряча фаза війни, що триває, створили значні виклики, вони також стали каталізатором інновацій та стійкості. Майбутнє сектору залежить від сталої міжнародної підтримки, технологічної інтеграції та постійного залучення місцевих громад до створення автентичних і змістовних туристичних вражень.

Важливим є розуміння, як регіональні особливості у розрізі країни можуть впливати на розвиток екскурсійної сфери. На нашу думку, науково обґрунтовані SWOT- та PEST-аналізи стану екскурсійної діяльності у Львівській області на період 2020-2025 рр. з урахуванням впливу пандемії COVID-19, триваючої російсько-української війни та тенденцій розвитку туризму можуть виглядати наступним чином (табл.2.4., 2.5).

Таблиця 2.4 – SWOT-аналіз екскурсійної діяльності у Львівській області (2020-2025)

Сильні сторони	Слабкі сторони
<i>1. Багата культурна та історична спадщина</i> Львів є об'єктом Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, має понад 60 музеїв, 10 театрів та понад 100 фестивалів щороку, що робить його провідним центром культурного туризму. <i>2. Розвинена туристична інфраструктура</i> Понад 8 000 готельних номерів, 1 300+ ресторанів та кафе, а також безкоштовний Wi-Fi у центрі міста підвищують комфорт для туристів. <i>3. Географічна перевага</i> Близькість до кордону з ЄС (Польща) полегшує доступ для міжнародних туристів. <i>4. Значне зростання внутрішнього туризму</i> Через обмеження, пов'язані з пандемією та воєнним часом, внутрішній туризм різко зріс, особливо в західному регіоні.	<i>1. Зменшення міжнародних туристичних потоків</i> Пандемія COVID-19 та повномасштабна війна спричинили різке падіння кількості іноземних відвідувачів. <i>2. Недостатньо розвинена діджиталізація</i> Багатьом екскурсійним операторам бракує сучасних цифрових інструментів для просування та надання послуг. <i>3. Втрата людського капіталу</i> Багато кваліфікованих фахівців у сфері туризму залишили галузь або емігрували через кризу.
Можливості	Загрози
<i>1. Зростання інтересу до сталого та культурного туризму</i> Постпандемічні мандрівники шукають змістовних, екологічно свідомих вражень - Львів має хороші позиції для цієї тенденції. <i>2. Потенціал цифрової трансформації</i>	<i>1. Триваюча війна та нестабільність</i> Ситуація з безпекою в Україні залишається невизначеною і стримує міжнародний туризм. <i>2. Економічні виклики</i>

Інтеграція технологій доповненої і віртуальної реальності та мобільних додатків може посилити залучення туристів і доступність. <i>3. Міжнародні партнерства</i> Співпраця з такими платформами, як Airbnb, Google Travel та Expedia, може допомогти перезапустити туристичну впізнаваність Львова у світі.	Інфляція, зниження доходів домогосподарств та подорожчання енергоносіїв можуть знизити внутрішній попит на екскурсії. <i>3. Регіональна конкуренція</i> Інші українські регіони (наприклад, Івано-Франківська, Закарпатська області) також розвивають туризм, що посилює конкуренцію.
--	--

Таблиця 2.5 – PEST-аналіз екскурсійної діяльності у Львівській області (2020-2025 рр.)

Політичні чинники	Економічні фактори
<i>1. Вплив російсько-української війни</i> Хоча Львів фізично безпечніший, ніж східні регіони, загальнонаціональна криза впливає на сприйняття безпеки та кількість іноземних туристів. <i>2. Державна підтримка та регулювання</i> Національні туристичні стратегії, податкові пільги та регіональна підтримка культурних проєктів сприяють відновленню. <i>3. Міжнародна допомога та децентралізація</i> Львів отримав вигоду від міжнародних фондів відновлення та міських ініціатив, спрямованих на розвиток стійкості туризму.	<i>1. Втрати туристичного сектору</i> Втрати доходів від туризму через COVID-19 та війну перевищують кілька мільярдів гривень на регіональному рівні. <i>2. Зростання внутрішнього попиту</i> Львів став основним місцем призначення для внутрішньо переміщених осіб (ВПО), що стимулювало місцеві послуги гостинності. <i>3. Потреба в інвестиціях в інфраструктуру</i> Пошкоджена війною логістика та потреба в енергоефективній модернізації потребують як державного, так і приватного фінансування.
Соціальні фактори	Технологічні фактори
<i>1. Зміна в поведінці туристів</i> Відвідувачі тепер надають перевагу безпеці, змістовним враженням та психічному благополуччю під час подорожей. <i>2. Культурна ідентичність та патріотизм</i> Підвищений інтерес до місцевої історії, культурної спадщини та місць військових меморіалів змінює зміст турів. <i>3. Тенденція темного туризму</i> Зростає попит на екскурсії "спадщиною війни", наприклад, до місць пам'яті, музеїв опору чи експонатів воєнної журналістики.	<i>1. Зростає використання віртуальної та доповненої реальності</i> Зростає популярність віртуальних турів, оцифрування музеїв та прогулянок містом у доповненій реальності. <i>2. Розумний туризм і мобільні додатки</i> Мобільні путівники, QR-кодовані маршрути, інтерактивні мапи все частіше розробляються місцевими стартапами.

Джерело: узагальнено і складено автором

Безумовно, у період повоєнного відновлення екскурсійної діяльності інформативними можуть бути причинно-наслідкові зв'язки між внутрішніми факторами (SWOT-аналіз) та зовнішніми факторами макросередовища (PEST-аналіз) щодо розвитку екскурсійної діяльності у Львівській області протягом 2020-2025 років. Оцінка відображає вплив пандемії COVID-19, російсько-української війни та ширші тенденції розвитку туризму (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 – Зв'язки між внутрішніми факторами (SWOT-аналіз) та зовнішніми факторами макросередовища (PEST-аналіз) щодо розвитку екскурсійної діяльності у Львівській області

PEST-аналіз	SWOT-аналіз	Причинно-наслідкові зв'язки
Війна та політична нестабільність (B)	► Загрози (З): Погіршення сприйняття безпеки ► Слабкі сторони (W): Зменшення кількості іноземних туристів	Конфлікт, що триває, знижує сприйняття безпеки та попит на іноземців, навіть у безпечніших західних регіонах, таких як Львів.
Державна та регіональна підтримка туризму (P)	► Можливості (O): Стимули для розвитку ► Сильні сторони (S): Інституційна підтримка	Національні та місцеві ініціативи сприяють відновленню туризму та покращенню інфраструктури Львова.
Економічне скорочення та інфляція (E)	► Загрози (Т): Менша купівельна спроможність ► Слабкі сторони (W): Обмежені інвестиції в інновації	Зменшення доходів та несприятливий до ризиків клімат перешкоджають інвестиціям в екскурсійний сектор.
Зростання внутрішнього туризму (E)	► Сильні сторони (S): Місцевий туристичний попит ► Можливості (O): Нові сегменти ринку	Обмеження, пов'язані з пандемією та війною, збільшили кількість місцевих подорожей до культурно безпечних регіонів, таких як Львів.
Соціальна травма і пошук сенсу (S)	► Можливості (O): Розвиток туризму пам'яті ► Сильні сторони (S): Культурна ідентичність	Посткризова рефлексія та патріотизм підвищують інтерес до культурно-історичних екскурсій.
Еміграція кваліфікованої робочої сили (S)	► Слабкі сторони (W): Відтік мізків у туристичному секторі	Кваліфіковані гіді та туристичний персонал виїхали з країни або змінили сферу діяльності.
Цифрова трансформація та мобільні технології (T)	► Можливості (O): AR/VR-тури, розумні гіді ► Слабкі сторони	Цифрові тренди відкривають нові можливості, але водночас підкреслюють технологічні

	(W): Технологічне відставання у фірмах	прогалини в роботі місцевих екскурсійних операторів.
Соціальні медіа та віртуальний брендинг (Т)	► Сильні сторони (S): Видимість в Інтернеті ► Можливості (О): Робота з молоддю	Глобальні платформи допомагають просувати імідж Львова, особливо серед цифрової аудиторії.

Джерело: узагальнено і складено автором

Отже, зовнішні фактори PEST формують як загрози, так і можливості в структурі SWOT. Сильні сторони можуть посилюватися або послаблюватися залежно від політичного та економічного середовища. Слабкі сторони часто відображають системні наслідки ширших криз, таких як війна та еміграція. Макротенденції, такі як сталий розвиток, діджиталізація та культурна пам'ять, створюють нові можливості [42; 43].

Стратегічними рекомендаціями можуть бути: популяризація Львова як безпечного та змістовного напрямку для внутрішніх подорожей; інвестування в цифрову інфраструктуру для імерсивних та багатомовних форматів турів; посилення партнерства з глобальними платформами для розширення видимості на ринку; розроблення навчальних програм для залучення та перепідготовки професіоналів екскурсійної справи.

2.3. Роль туристично-рекреаційного потенціалу Львова як дестинації та популярного туристичного магніту області

Львів є культурною столицею України та одним із найпривабливіших міст для внутрішнього та міжнародного туризму. Визнаний ЮНЕСКО, він вирізняється своєю архітектурною спадщиною, яскравим культурним життям та доступністю з країн Центральної та Східної Європи. Місто позиціонує себе як багатофункціональний туристичний центр, поєднуючи історичний, подієвий, культурний, гастрономічний та релігійний туризм з потенціалом для оздоровчого та рекреаційного розвитку прилеглих територій [44].

Львів стабільно утримує позиції одного з т.зв. туристичних «магнітів», що підтверджується низкою вітчизняних і міжнародних визнань. У 2008 році авторитетне британське видання The Times включило місто до трійки найкращих європейських напрямків для короткотермінового відпочинку, а у 2013 році, за результатами опитування туристичного порталу VirtualTourist, Львів посів перше місце серед європейських міст, які слід відвідати якнайшвидше. Такі оцінки засвідчують високий рівень туристичної привабливості міста на глобальному ринку подорожей [45].

Динаміка туристичних потоків також свідчить про зростаючу популярність Львова: у 2008–2009 роках кількість відвідувачів зросла на 40 %, а щорічний турпотік вже у ті роки перевищував 2 мільйони осіб. У місті активно розвивається як міжнародний, так і внутрішній туризм, що проявляється у високому рівні витрат туристів: за підрахунками, середньостатистичний іноземний турист витрачає близько 172 євро на добу, тоді як внутрішній – приблизно 94 євро, що свідчить про вагомий економічний внесок екскурсійної активності в локальну економіку.

У 2018 році Львів як єдине українське місто увійшов до глобального рейтингу 100 найпопулярніших туристичних міст світу за версією британської аналітичної компанії Euromonitor International, зайнявши 80-ту позицію. З показником у 2,7 млн туристів на рік Львів обійшов такі знані світові туристичні центри, як Тель-Авів, Франкфурт, Стокгольм, Ніцца, Ріо-де-Жанейро, Абу-Дабі, Порту та Доха, що вказує на міжнародне визнання міста як перспективного та конкурентоспроможного туристичного кластеру [44; 45].

Поза туристичною галуззю, Львів демонструє високий рівень інвестиційної привабливості та людського капіталу. Згідно з результатами дослідження компанії Ernst & Young (2015), місто було визнано найпривабливішим в Україні для професійної діяльності: 71 % респондентів висловили бажання переїхати до Львова задля реалізації своєї кар'єри. Водночас, міжнародне рейтингове агентство Fitch Ratings підтвердило довгостроковий рейтинг дефолту міста у національній та іноземній валютах на рівні «В-» зі

стабільним прогнозом, що свідчить про відносну фінансову стійкість Львова в умовах загальнонаціональної нестабільності.

Таким чином, сукупність туристичних, соціально-економічних та інституційних факторів формує у Львова репутацію стійкої, привабливої й динамічно розвинутої урбаністичної дестинації як на внутрішньому, так і на світовому рівні [46].

Щодо наукової основи для оцінки туристично-рекреаційного потенціалу Львова, можна навести життєвий цикл туристичної території Батлера (TALC). Наразі Львів перебуває на стадії "консолідації", з високою кількістю відвідувачів та розвинутою туристичною інфраструктурою. Якщо взяти до уваги туристичну систему Лейпера, Львів функціонує як ядро туристичних потоків, як з точки відправлення (короткострокові поїздки), так і з точки призначення. Моделі оцінки рекреаційного потенціалу поєднують природні, історико-культурні, соціально-економічні та інфраструктурні компоненти [47].

Модель життєвого циклу туристичної території Батлера (TALC), запропонована британським географом Річардом В. Батлером у 1980 році, є однією з найбільш широко використовуваних теоретичних основ для аналізу еволюції туристичних дестинацій у часі. Вона допомагає визначити, як туристичні дестинації розвиваються, досягають піку популярності, а потім можуть занепадати або омолоджуватися. Модель особливо корисна для планування дестинацій та управління сталим туризмом.

Модель припускає, що туристичні дестинації розвиваються через шість (іноді сім) окремих етапів:

1. Етап дослідження

- Невелика кількість авантюристичних туристів відкриває для себе відносно невідому дестинацію.
- Мінімальна туристична інфраструктура.
- Туристи взаємодіють з місцевими жителями; автентичний досвід є поширеним явищем.
- Економічний та екологічний вплив низький.

Як приклад, можна навести віддалені села в Українських Карпатах до офіційної промоції.

2. Етап залучення

- Місцеві жителі починають надавати базові туристичні послуги (наприклад, житло, харчування).
- Більше туристів приїжджає, оскільки поширюється інформація з вуст в уста.
- Інфраструктура починає потроху покращуватися (дороги, вказівники).
- Державний і приватний сектори можуть почати залучатися.

3. Етап розвитку

- Швидке збільшення кількості відвідувачів.
- Значні інвестиції в інфраструктуру: готелі, дороги, транспорт, екскурсії.
- Зовнішні стейкхолдери та інвестори виходять на ринок.
- Місцевий контроль починає знижуватися.
- Може виникнути екологічна та соціальна напруженість.

Як приклад, можна навести Закопане (Польща) у 2000-х роках, що пов'язано з інтенсивним розвитком туристично-рекреаційної та екскурсійної сфери [47].

4. Етап консолідації

- Туризм є основною частиною місцевої економіки.
- Зростання сповільнюється, але триває.
- Дестинація тепер відома на міжнародному рівні.
- Стандартизація та комерціалізація зростають.
- Тиск на навколишнє середовище може посилитися.

Як приклад, можна навести Венецію (Італія) до введення обмежень на масовий (надмірний) туризм.

5. Стадія стагнації

- Кількість відвідувачів досягає піку і може стабілізуватися або дещо знизитися.
- Дестинація втрачає новизну; об'єкти можуть старіти.
- Такі проблеми, як перенаселеність, забруднення чи злочинність, можуть зростати.
- Економічні вигоди плато.

Як приклад, можна навести Курорти Рив'єри у Франції та Іспанії, пік популярності яких припав на 1990-ті роки.

6. Занепад або омолодження

- Занепад – туристи шукають нові напрямки; інфраструктура погіршується; економіка страждає.
- Омолодження – завдяки інноваціям, диверсифікації, інвестиціям у сталий розвиток або орієнтації на нові ринки, дестинація може переосмислити себе [48].

Як приклад, можна навести деякі чорноморські курорти в пострадянських країнах. Щодо омолодження, то Більбао в Іспанії – процес від промислового занепаду до культурного туризму з музеєм Гуггенхайма.

Львів є переконливим прикладом для аналізу за допомогою моделі TALC завдяки своїй багатогранній історії, культурному багатству та динаміці розвитку туризму (табл. 2.7):

Таблиця 2.7 – Етапи моделі життєвого циклу туристичної території Батлера для Львова

Етап	Трактування та характерні особливості
1. Ознайомлення (до 2000-х років)	Невелика кількість міжнародних туристів. - Приваблює переважно науковців, ентузіастів архітектури та українців, які цікавляться спадщиною. - Обмежена інфраструктура та промоція туризму. - Культурна автентичність залишалася високою.
2. Залучення (початок 2000-х - 2010)	Виникли місцеві ініціативи (наприклад, фестивалі кави, екскурсії містом). - Зростання кількості малих готелів та хостелів. - Поява туристичних карт, путівників та покращення вказівників. - Рання підтримка з боку місцевої влади та неурядових організацій.

3. Розвиток (2010-2018)	- Львів приймав Євро-2012, що підвищило міжнародну впізнаваність міста. - Масштабні покращення: модернізація міжнародного аеропорту, пішохідний центр міста, зростання кількості butik-готелів та культурних подій. - Туризм став основою економіки. - Прихід міжнародних інвесторів (наприклад, готельні мережі, авіація). - Львів став популярним місцем проведення вихідних для поляків, німців та інших європейців.
4. Консолідація (2018-2019)	- Кількість відвідувачів різко зросла; у пікові сезони почалися переповнення. - Масові заходи (кавові, шоколадні, джазові фестивалі) приваблювали тисячі людей. - Почалася "туристизація" Старого міста - більше сувенірних крамниць, кав'ярень, орієнтованих на туристів. - Інфраструктура почала давати збої, місцеві жителі висловлювали занепокоєння щодо джентрифікації та шуму.
5. Стагнація/Шок (2020-2022)	- Пандемія COVID-19 призвела до зупинки туризму. - Підприємства закрилися, авіасполучення скоротилося, культурне життя перервалося. - Зусилля щодо переорієнтації на внутрішній туризм. - 2022 рік - повномасштабна війна: Серйозний збій - міжнародні прибуття різко впали, але внутрішньо переміщені особи тимчасово підвищили попит на послуги гостинності.
6. Омолодження / Трансформація (2023-2025)	- Перепозиціонування Львова як стійкої культурної столиці та безпечної дестинації у воєнній Україні. - Розвиток туризму, пов'язаного з війною, наративів культурної стійкості, туризму пам'яті. - Цифрові тури, віртуальний туризм, військово-історичні музеї, волонтерський туризм. - Наголос на сталості, захисті спадщини та міжнародній солідарності. - Інвестиції в нову інфраструктуру та ESG-сумісні туристичні практики.

Джерело: узагальнено і складено автором

Модель TALC Батлера забезпечує потужну базу для розуміння еволюції Львова як дестинації. Він розпочався з відкриття спадщини, розширився завдяки міським культурним подіям та європейській інтеграції, а зараз адаптується до посткризового туризму в умовах війни. Львів демонструє, що дестинація може йти нелінійними шляхами TALC, особливо через зовнішні потрясіння, такі як війна та пандемії. Його майбутнє може полягати у сталому оновленні з акцентом на відповідальному туризмі, збереженні культури та адаптивних інноваціях [48; 49].

Туристична система Лейпера – це теоретична модель, яка пояснює туризм як взаємопов'язану систему, що включає п'ять основних компонентів: туриста,

генеруючий регіон, регіон транзитного маршруту, регіон призначення та туристичну індустрію. Модель дозволяє отримати цілісне розуміння того, як туризм функціонує на практиці. Система Лейпера може бути застосована і до міста Львова як великого культурного та історичного центру [50].

1. Турист (Мандрівник)

Туристи до Львова включають як внутрішніх, так і міжнародних відвідувачів. Внутрішні туристи часто приїжджають з таких міст, як Київ, Одеса та Дніпро, шукаючи культурних вражень та відпочинку на вихідні. Іноземних туристів, особливо з Польщі, Німеччини, США та країн Балтії, приваблює багата архітектурна спадщина Львова, культурні фестивалі та історичні зв'язки.

До прикладу, це можуть бути польські туристи, які досліджують спільне історичне коріння; українці з діаспори, які займаються генеалогічним туризмом, європейські бюджетні мандрівники, які користуються послугами лоукостів, таких як Ryanair.

2. Генеруючий регіон (місце походження)

Генеруючі регіони – це місця, де туристи проживають і планують свої поїздки до Львова. Такі міста, як Варшава, Краків, Берлін, Київ та Харків, є ключовими джерелами виїзного туризму. Маркетингові кампанії, туристичні блоги та інфлюенсери з цих міст часто впливають на рішення щодо подорожей.

3. Регіон транзитних маршрутів (подорож)

Транзитні маршрути включають транспортну інфраструктуру, якою користуються туристи, щоб дістатися Львова. Ці маршрути можуть суттєво вплинути на враження туриста та його рішення про подорож. До прикладу, Міжнародний аеропорт "Львів" ім. Данила Галицького приймає рейси з найбільших європейських хабів. Українська залізниця та польська РКР забезпечують пряме залізничне сполучення. Автомобільний доступ через пункти пропуску, такі як Шегині-Медика, підтримує подорожі автомобілями та автобусами [51].

4. Регіон призначення (власне Львів)

Львів є ядром туристичної системи, пропонуючи широкий спектр культурних та рекреаційних можливостей. Ключовими особливостями є:

- Старе місто, внесене до списку ЮНЕСКО, та Вірменський собор.
- Щорічні події, такі як Фестиваль кави та Jazz Bez.
- Місцева кухня, кафе (наприклад, "Криївка") та пивоварні.
- Багатокультурні релігійні та історичні пам'ятки.

5. Туристична індустрія (допоміжні послуги)

Туристична галузь Львова підтримує всю систему, пропонуючи житло, транспорт, екскурсії та цифрові послуги. До прикладу, бутік-готелі, хостели та Airbnbs, екскурсії містом та екскурсії на радянську тематику, туристичні додатки та багатомовні інформаційні центри (табл. 2.8).

Таблиця 2.8 – Короткий зміст системної динаміки

Компонент	У львівській туристичній системі
Турист	Внутрішні та міжнародні мандрівники з різними мотиваціями
Генеруючий регіон	Міста-джерела в Україні та ЄС
Регіон транзитного маршруту	Повітряне, залізничне та автомобільне сполучення для забезпечення доступу
Регіон призначення	Історичні та культурні пам'ятки, події та кухня
Туристична індустрія	Розвинена сервісна інфраструктура: готелі, тури, додатки

Джерело: узагальнено і складено автором

Система Лейпера дозволяє визначити потенційні сильні та слабкі сторони туристичної системи Львова. Наприклад, сильна привабливість дестинації може бути обмежена слабким транспортним сполученням або обмеженою промоцією в регіоні, що її генерує. Львову вдалося розбудувати стійку та збалансовану туристичну систему, продемонструвавши адаптивність під час воєнного часу та економічних викликів [52].

Ключові аспекти загальних SWOT- і PEST аналізів туристично-рекреаційного потенціалу міста Львова виглядатимуть наступним чином (табл. 2.9, 2.10):

Таблиця 2.9 – Ключові аспекти SWOT-аналізу туристично-рекреаційного потенціалу Львова

Сильні сторони	Слабкі сторони
Старе місто та архітектурна спадщина, внесена до списку ЮНЕСКО	Надмірний туризм у центральних районах у піковий сезон
Насичений культурний та фестивальний календар	Недостатня промоція заміських та природних об'єктів
Розвинений сектор гостинності з різноманітними пропозиціями	Прогалини в інфраструктурі за межами історичного центру
Сильна місцева ідентичність та бренд	Сезонні коливання туристичних потоків
Близькість до ЄС та прикордонних переходів	Обмежені іншомовні послуги в невеликих музеях, екскурсії
Можливості	Загрози
Розвиток оздоровчого та екологічного туризму	Побоювання щодо подорожей у зв'язку з війною та сприйняття ризиків
Діджиталізація послуг	Геополітична нестабільність та прикордонний режим
Розвиток нішевого туризму	Екологічний тиск на центральні туристичні зони
Залучення міжнародних заходів та конференцій	Міграція кваліфікованих кадрів з туристичного сектору

Джерело: узагальнено і складено автором

Таблиця 2.10 – Ключові аспекти PEST-аналізу туристично-рекреаційного потенціалу Львова

Фактори	Ключові аспекти
Політичні	Стабільне місцеве самоврядування з пріоритетом туризму; децентралізація та активна міська рада; наслідки воєнного стану
Економічні	Збільшення інвестицій; грантова підтримка ЄС; інфляційний ризик
Соціальні	Культурно активне населення; сильна гастрономія та ремесла; залучення міської молоді
Технологічні	Цифрове бронювання та AR-сервіси; туристичні стартапи; нерівномірна діджиталізація публічних даних

Джерело: узагальнено і складено автором

Отож, із огляду на ключові компоненти туристично-рекреаційного потенціалу дестинації, а саме природні, історико-культурні та інфраструктурні ресурси, Львів має потужне підґрунтя для утвердження як одного з головних туристичних магнітів області та країни. Природно-заповідний фонд міста включає усього 33 об'єкти, з-поміж яких 24 ботанічні пам'ятки природи, 3 ботанічні сади (2 з них мають статус загальнодержавного значення, 1 – місцевого), 3 парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва (2 –

загальнодержавного та 1 – місцевого значення), 1 регіональний ландшафтний парк та 2 геологічні пам'ятки природи [53].

У 2009 році Львів було офіційно визнане Культурною столицею України. Його історико-культурна спадщина. Безумовно, є однією з найцінніших в Україні та Центрально-Східній Європі. Місту вдалося зберегти крізь століття унікальне поєднання різних архітектурних стилів – від готики й ренесансу до бароко, класицизму та сецесії, що відображає багатокультурну історію Львова як міста на перехресті західноєвропейських і східнослов'янських традицій. Усього у Львові нараховується понад 2,5 тисячі пам'яток архітектури, що становить майже 20 % усіх об'єктів культурної спадщини України [54].

Особливо цінним надбанням є ансамбль історичного середмістя, внесений до списку Світової спадщини ЮНЕСКО у 1998 році, який зберіг середньовічне планування, будівлі XV–XIX століть та сакральну архітектуру багатьох конфесій. Львів є відомим містом музеїв – тут розташовано понад 60 музейних закладів, зокрема Національний музей, Музей історії релігії, Музей етнографії та художнього промислу, що репрезентують культурне надбання як українського народу, так і національних меншин. Такий історико-культурний потенціал перетворює Львів на потужний центр туризму, освіти й культурної дипломатії.

Туристично-рекреаційна інфраструктура Львова вирізняється високим рівнем розвитку та різноманітністю пропозицій для відвідувачів. У місті функціонують сотні готельних закладів різних категорій – від бюджетних хостелів до п'ятизіркових готелів, що забезпечують комфортне розміщення туристів з урахуванням різного рівня доходу. Розгалужена мережа закладів харчування охоплює як традиційну галицьку кухню, так і сучасні гастрономічні концепції, включно з тематичними ресторанами та кав'ярнями, які стали туристичними атракціями самі по собі.

Сфера дозвілля представлена широким спектром музеїв, театрів, арт-галерей, фестивальних подій, що формують унікальне культурне середовище міста. Львів також має розвинену транспортну інфраструктуру: наявність міжнародного аеропорту, залізничного вузла, маршрутної та трамвайної мережі

забезпечує зручний доступ до міста та його околиць. Створені умови для екскурсійної діяльності, а також впровадження цифрових сервісів (наприклад, електронних гідів, мобільних додатків) роблять перебування туристів у Львові комфортним і сучасним [53–55].

Стратегічними напрямками розвитку туристично-рекреаційного потенціалу Львова є (рис. 2.3):

Рис. 2.3. Стратегічні напрямки розвитку

Джерело: узагальнено і побудовано автором

Львів має один з найрізноманітніших і найстійкіших туристично-рекреаційних потенціалів в Україні, здатний стимулювати не лише місцеву, але й національну туристичну динаміку. Його стратегічне розташування, багатовікова історія та постійна адаптація до сучасних туристичних потреб роблять його ключовою дестинацією-магнітом у Східній Європі. Збалансований розвиток, децентралізація туристичних потоків та стає планування мають вирішальне значення для збереження її унікальної привабливості в умовах післявоєнного відновлення.

2.4. Стан екологічної безпеки та заходи щодо її поліпшення на Львівщині

Екологічна безпека є важливою складовою туристично-рекреаційної привабливості територій, зокрема у контексті розвитку екскурсійної діяльності. Львівська область, володіючи значним природним та історико-культурним потенціалом, доволі розвинутою інфраструктурою, одночасно стикається з низкою екологічних викликів, які можуть обмежувати сталий розвиток туризму та потребують системного вирішення.

Важливість цього напрямку підтверджується регулярним включенням питань екологічної безпеки туризму до порядку денного міжнародних конференцій та форумів, присвячених охороні довкілля та розвитку туристичної індустрії. В Україні цим викликом відповідає Стратегія сталого розвитку туризму і курортів, яка визначає пріоритети екологізації галузі та збалансованого використання туристичних ресурсів.

Наукові дослідження останніх років спрямовані на обґрунтування принципів гармонійного поєднання економічних, соціальних та екологічних чинників у сфері туризму. У відповідних публікаціях акцентується на структурних елементах сталого розвитку туризму, зокрема – екскурсійної діяльності, вивчаються типові екологічні загрози, пов'язані з розширенням туристичної активності, а також специфіка впливів у контексті гірських туристично-рекреаційних регіонів. Ключовим залишається завдання досягнення балансу між збереженням природної та культурної спадщини, соціальними потребами місцевого населення, економічними інтересами та зростанням обсягів туристичних потоків.

У контексті українського природоохоронного законодавства, екологічна безпека дестинацій, зокрема в межах Львівської області, розглядається як такий стан природного середовища територій туристичного прийому, за якого унеможлиблюється погіршення екологічної ситуації та виникнення загроз для здоров'я населення. Туристично-рекреаційні об'єкти та інфраструктура, як правило, мають техногенний характер і можуть здійснювати негативний вплив на навколишнє середовище. Хоча зазвичай рівень цього впливу не є критичним, зростання попиту на екологічно чисті території зумовлює нагальну необхідність

впровадження інструментів забезпечення екологічної безпеки, які мають стати невід’ємною складовою системи управління дестинаціями.

З урахуванням посилення антропогенного навантаження, спричиненого активізацією екскурсійної та туристично-рекреаційної діяльності, постає потреба розробки, систематизації та впровадження ефективних механізмів екологічного управління такими територіями. Це особливо актуально для регіонів із високим природно-ресурсним потенціалом, таких як Львівщина, де гармонізація розвитку туризму з екологічними вимогами є ключовим фактором забезпечення довгострокової конкурентоспроможності туристичної сфери.

Серед основних інструментів екологічного управління варто виокремити: обмеження пропускної спроможності територій, встановлення екологічних лімітів, просторових меж діяльності суб’єктів туристичного бізнесу, а також впровадження екологічних нормативів щодо гранично допустимих викидів і скидів у довкілля. Важливим компонентом є процедура оцінки впливу на довкілля (ОВД), яка дозволяє попередньо аналізувати потенційні ризики від розміщення та функціонування туристичних об’єктів.

Контрольоване регулювання кількості туристів, екскурсантів і рекреантів на конкретних територіях виступає важливою передумовою збалансованого просторового розвитку. Місцеві громади та екологічні установи мають інституційну спроможність регламентувати туристичні потоки, змінювати маршрути пересування, створювати альтернативні напрямки для уникнення надмірної концентрації відвідувачів у межах чутливих екосистем. В умовах зростання явища “overtourism”, характерного для окремих українських регіонів (зокрема, Львівщина), планування і розвиток інфраструктури рекреаційних населених пунктів мають враховувати екологічну ємність територій.

Відповідно до положень Закону України «Про оцінку впливу на довкілля», туристичні та рекреаційні об’єкти віднесено до другої категорії планованої діяльності, яка може чинити істотний екологічний вплив. Процедура ОВД є обов’язковою для масштабних туристичних інфраструктурних проєктів, однак невеликі об’єкти (наприклад, готелі до 50 номерів), які у великій кількості розміщуються на обмежених територіях, часто випадають із поля екологічного контролю, що створює кумулятивне навантаження на довкілля.

Екологічні нормативи, встановлені законодавчо, є обов’язковими для всіх підприємств, у тому числі суб’єктів туристичної галузі, які здійснюють шкідливі

викиди чи скиди. Відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища», для рекреаційних територій можуть встановлюватися підвищені вимоги до гранично допустимих концентрацій забруднювальних речовин, що сприяє підвищенню рівня екологічної безпеки дестинацій. Науково обґрунтоване встановлення таких лімітів та екологічних обмежень розглядається як один із ключових механізмів екологічного регулювання, що має бути інтегрованим у систему стратегічного планування розвитку туризму.

Система екологічного контролю передбачає організацію нагляду за діяльністю суб'єктів туристично-рекреаційної діяльності в контексті впливу на стан навколишнього середовища. Одним з ефективних інструментів є екологічний аудит, який є системною, документально підтвердженою та періодичною перевіркою відповідності екологічної політики суб'єктів господарювання вимогам природоохоронного законодавства, а також стандартам управління екологічною безпекою.

У межах моніторингу довкілля здійснюється системне спостереження за динамікою ключових екологічних параметрів та індикаторів сталого розвитку територій. На початковому етапі необхідно провести інвентаризацію туристично-рекреаційних ресурсів, визначити об'єкти спостереження, вибрати оцінювальні показники та режим моніторингу. У процесі екологічного прогнозування оцінюються ймовірні негативні тенденції, зокрема: погіршення функціональної надійності інфраструктури, зниження привабливості туристичних об'єктів, деградація природних компонентів середовища.

Виявлені ризики можуть стати підставою для розробки управлінських заходів і коригування стратегій просторового розвитку дестинацій, зокрема тих, що розташовані у природно вразливих або унікальних екосистемах.

Одним із важливих векторів екологізації туристичної галузі виступає впровадження добровільних механізмів забезпечення екологічної безпеки дестинацій, які ґрунтуються на принципах добровільної участі всіх суб'єктів туристичного процесу. До таких механізмів належать, насамперед, інтеграція екологічного менеджменту в систему управління туристично-рекреаційними підприємствами, реалізація програм екологічної просвіти серед туристів та місцевого населення, а також впровадження екологічної сертифікації туристичних об'єктів.

Впровадження екологічного менеджменту у сфері гостинності передбачає впровадження низки заходів, зокрема: енергоефективних технологій, зменшення водоспоживання, сортування і мінімізацію відходів, використання екологічно безпечних матеріалів тощо. На практиці такі підходи застосовуються переважно з метою підвищення іміджу закладу розміщення, формування конкурентної переваги на ринку та позиціонування як об'єкта, що дотримується принципів «зеленої» або екологічної відповідальності. Проте, екологічна вигода часто залишається другорядною щодо маркетингової складової.

Екологічна сертифікація туристичних підприємств розглядається як інструмент зовнішнього підтвердження відповідності стандартам сталого розвитку. Сертифікація охоплює процеси моніторингу та оцінки впливу діяльності суб'єктів туризму на довкілля, а її результатом є офіційне підтвердження відповідності встановленим екологічним критеріям. У міжнародній практиці поширення набули системи екологічного маркування, зокрема «Green Key» і «Green Way» – для об'єктів розміщення, «Blue Flag» – для пляжів і прибережних акваторій. В українських реаліях функціонує система добровільної сертифікації «Зелена садиба», яка орієнтована на об'єкти сільського туризму.

Процедури сертифікації залишаються добровільними для суб'єктів туристичної діяльності, і в більшості випадків сприймаються підприємцями як засіб формування позитивного публічного іміджу, а не як інструмент реального екологічного вдосконалення процесів. Водночас, зростання попиту на екологічно чисті дестинації стимулює поступове розширення сфери застосування екологічної сертифікації в туристичній галузі.

Важливим напрямом добровільної екологічної політики є екопросвітницька діяльність, що охоплює широку палітру форм: просвітницькі кампанії, соціальну рекламу, розповсюдження інформаційних матеріалів, волонтерську діяльність. Особливо значущою така діяльність є під час організації екологічних маршрутів і екостежок, які передбачають відвідування територій природно-заповідного фонду. Така просвіта сприяє формуванню екологічної свідомості у туристів та стимулює відповідальну поведінку під час подорожей [56].

Аналіз добровільних механізмів свідчить про їх інституційну залежність від нормативно-правового поля та управлінських процедур. Їх комплексне

застосування сприяє зменшенню екологічного навантаження на дестинації, формує передумови для збереження якості природного середовища та забезпечення сталого використання туристичних ресурсів, зокрема в екологічно вразливих регіонах.

Водночас, ключовою проблемою залишається відсутність офіційного визнання туризму, рекреаційної та екскурсійної діяльності як потенційно загрозливих для довкілля. Це обмежує можливість їхньої повноцінної інтеграції у систему державного природоохоронного контролю, звужує простір для системної роботи природоохоронних інституцій у сфері туризму.

Застосування комплексу добровільних і нормативних механізмів екологічної безпеки розглядається як невід’ємна складова управління дестинаціями, що має здійснюватися з урахуванням природоохоронного законодавства, потреб регіонального господарства, очікувань туристів і принципів сталого розвитку. Ефективність реалізації управлінських заходів у цій сфері оцінюється за такими критеріями, як: позитивна динаміка розвитку туристично-рекреаційної інфраструктури, зменшення проявів надмірного туризму (overtourism), стабільний екологічний стан територій і безпечне використання рекреаційних ресурсів [56].

Серед ключових викликів, що постають перед екскурсійною та туристично-рекреаційною галуззю в Україні, питання збереження належного екологічного стану територій дестинацій є одним з найактуальніших. Сприятливе природне середовище розглядається як повноцінний фактор конкурентоспроможності туристичної галузі, попит на який суттєво зростатиме в умовах глобальних екологічних, безпекових і санітарно-епідеміологічних криз.

Екологічна безпека є визначальним чинником у формуванні позитивного іміджу Львівської області як привабливої екскурсійної дестинації. Її забезпечення потребує не лише технологічних, а й управлінських, освітніх і комунікаційних змін. Комплексне покращення стану довкілля сприятиме підвищенню якості екскурсійних послуг, збільшенню тривалості перебування туристів і формуванню стійких моделей використання туристично-рекреаційного потенціалу регіону.

РОЗДІЛ 3

РЕКОМЕНДАЦІЇ, ТЕНДЕНЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ЕКСКУРСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ЛЬВІВСЬКІЙ ОБЛАСТІ

3.1. Рекомендації щодо сталого розвитку екскурсійної діяльності та туристично-рекреаційної сфери у Львівській області

Стратегічними рекомендаціями сталого розвитку екскурсійної діяльності на майбутнє, орієнтовно на 2025-2030 роки, а також і надалі, які базуються на кращих міжнародних практиках, місцевих викликах та стратегічній ролі Львівщини як культурного та географічного хабу, на нашу думку можуть бути:

1. Посилення управління безпекою та сприйняттям

- Запровадити маркування "Безпечна дестинація" для об'єктів Львівщини, які відповідають міжнародним стандартам безпеки, доступності охорони здоров'я та реагування на кризові ситуації.
- Розробити регіональну кризову комунікаційну стратегію для чіткого та регулярного інформування туристів, особливо під час геополітичної напруженості.
- Просувати миротворчий туризм та маршрути військової спадщини з гідністю, етикою та повагою до пам'яті [57].

2. Модернізація та децентралізація інфраструктури

- Відновити та покращити під'їзні шляхи та громадський транспорт до ключових екскурсійних об'єктів за межами Львова (наприклад, міст Жовква, Броди, Дрогобич, природоохоронної території «Розточчя»).
- Забезпечити універсальну доступність (інклюзивність для людей з інвалідністю) екскурсійних маршрутів, транспорту та об'єктів.
- Створити стійкі мікро-хаби в малих містах і селах з локалізованими екскурсійними пропозиціями та кластерами розміщення.

3. Розвиток цифрових і розумних екскурсійних екосистем

- Впроваджувати цифрові екскурсійні платформи з онлайн-бронюванням, багатомовними аудіогідами, функціями AR/VR та динамічними маршрутами.

- Застосовувати геолокаційні сервіси для самостійних та гібридних екскурсій по всьому регіону.

- Оцифровувати культурну спадщину за допомогою 3D-сканування, картографування за допомогою дронів та віртуальних реконструкцій історичних місць.

4. Сприяння місцевій ідентичності та культурній інклюзії

- Підтримувати екскурсії, що проводяться громадами та зосереджуються на нематеріальній спадщині (наприклад, ремеслах, кухні, фольклорі).

- Розробляти тематичні екскурсійні маршрути:
- Єврейська спадщина в Галичині;
- Дерев'яні церкви Карпат (ЮНЕСКО);
- Літературні та мистецькі стежки (наприклад, Іван Франко, Бруно Шульц);

- Заохочувати творче переосмислення місцевої історії через мистецькі прогулянки, перформативні тури, формати сторітелінгу.

5. Інтегрувати принципи ESG та зеленого туризму

- Впроваджувати оцінку впливу на довкілля (ОВД) для розвитку екскурсій у природоохоронних зонах.

- Просувати вуглецево-нейтральні екскурсії (велосипедні тури, пішохідні маршрути спадщини, варіанти зеленого транспорту).

- Заохочувати екотуризм на природоохоронних територіях, таких як біосферний заповідник "Розточчя", з компонентами екологічної освіти [58].

6. Розбудова професійної та інституційної спроможності

- Запровадити регіональні сертифікаційні програми для гідів на декількох мовах та спеціалізованих темах.

- Створити навчальну платформу зі сталого туризму, цифрових інструментів, інклюзивного дизайну та відповідального ведення екскурсій.

- Створити регіональну Організацію з управління DESTINACIAMI (ОУД) для координації туристичної політики, промоції та партнерств.

7. Сприяння міжнародному співробітництву та інтеграції до ЄС

- Узгодити регіональну туристичну політику з директивами ЄС (наприклад, Європейська зелена угода, Культурні маршрути Ради Європи).

- Реалізовувати транскордонні туристичні проекти з Польщею, Словаччиною та Угорщиною в рамках програм, що фінансуються ЄС (Interreg, Creative Europe).

- Позиціонувати Львів як місто-ворота на загальноєвропейських культурних та паломницьких маршрутах [59].

8. Забезпечення розумного маркетингу та комунікації

- Запустити інтерактивний портал та мобільний додаток "Відвідай Львівщину" з кураторськими екскурсіями та персоналізованими пропозиціями.

- Залучити інфлюенсерів та цифрових кочівників до спільного створення контенту та обміну місцевим досвідом.

- Сприяти розвитку міжсезонного туризму за допомогою подій, фестивалів та оздоровчих пакетів у малих містах та селах (рис. 3.1).

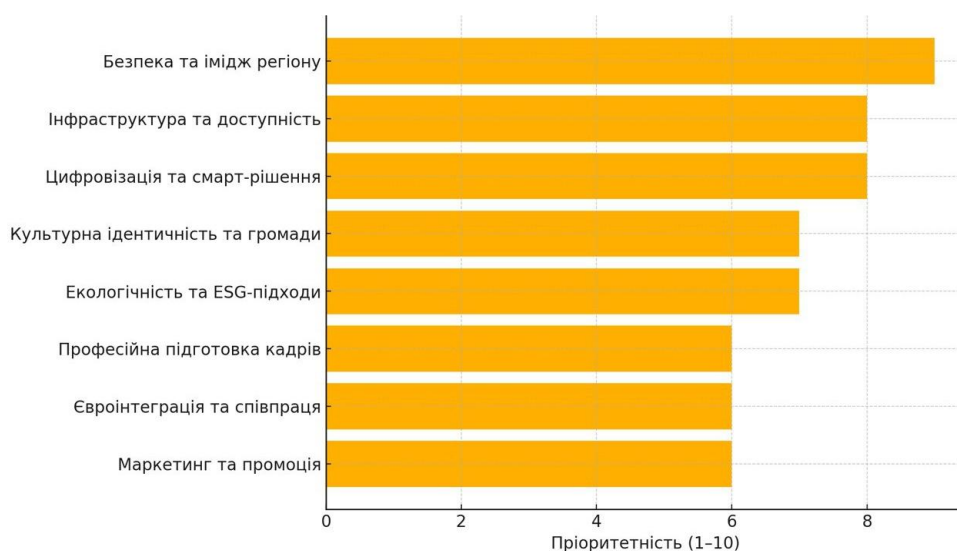

Рис. 3.1. Пріоритетні напрями сталого розвитку екскурсійної діяльності Львівщини

Джерело: узагальнено і побудовано автором

Львівщина претендує стати міжнародним туристичним центром у контексті сталого екскурсійного розвитку на 2025-2030 рр., зважаючи на такі пріоритети:

1. Стратегічне позиціонування

Львівщина стає провідними воротами для міжнародного туризму в Україні завдяки таким своїм особливостям:

- географічній близькості до ЄС (кордони з Польщею, Словаччиною);
- багатій багатокультурній спадщині (український, польський, єврейський, австрійський впливи);
- стійкій інфраструктурі та відносній безпеці у воєнний час;
- ролі логістичного хабу з міжнародним аеропортом та залізничним сполученням.

Очікується, що до 2030 року Львівщина стане флагманською дестинацією в рамках національної стратегії відновлення туризму в Україні, особливо для культурного, освітнього, релігійного та еколого-екскурсійного туризму.

2. Модель сталого розвитку екскурсійної діяльності

Львівщина пропонує ідеальне середовище для випробування інновацій у сфері сталого туризму, зокрема щодо:

- *екологічного виміру (E)*
 - розширення пішохідних, велосипедних та електронних транспортних маршрутів;
 - збереження історичного центру, внесеного до списку ЮНЕСКО, та адаптивне повторне використання будівель спадщини;
 - інтеграція зелених громадських просторів в екскурсійні маршрути;
 - популяризація природоохоронних територій, зокрема Яворівського національного природного парку, НПП «Сколівські Бескиди», біосферного заповідника "Розточчя" як об'єктів для проведення екоосвітніх турів.

➤ *Соціального виміру (S)*

- акцент на інклюзії – доступні екскурсії для людей з обмеженими можливостями;
 - залучення місцевої громади до проведення екскурсій, розповідей та ремісничих турів;
 - зростання кількості оглядових проєктів, таких як "Відкриті екскурсії Львовом", "Місто в кишені" або "Підземний Львів".
- *виміру врядування (G)*
- упровадження рамок управління DESTINACIAMI та туристичних хартій;
 - упровадження систем сертифікації гідів з акцентом на етику, мови та сталий розвиток;
 - підтримка туристичної кластеризації: Львів-Дрогобич-Жовква-Самбір-Броди.

3. Інтернаціоналізація та європейська інтеграція

Екскурсійна екосистема Львова все більше наближається до європейських туристичних стандартів через:

- участь у культурних маршрутах Ради Європи (наприклад, Маршрут єврейської спадщини, Via Regia) [60];
- проведення міжнародних культурних фестивалів та пов'язаних з ними екскурсій;
- отримання вигоди від туристичних проєктів, що фінансуються ЄС (Interreg, Creative Europe, Urban Innovative Actions);
- розробка транскордонних тематичних маршрутів з Польщею та Словаччиною.

4. Ключові вектори та сфера фокусу в контексті розвитку екскурсійної діяльності у Львові у 2025-2030 рр. (табл. 3.1, рис. 3.2).

Таблиця 3.1 – Ключові вектори та сфера фокусу щодо розвитку екскурсійної діяльності у Львові (2025–2030)

Напрямок	Сфера фокусу
Смарт-екскурсії	Цифрові гіді, AR/VR-технології спадщини, інтерактивне міське оповідання в реальному часі
Інклюзивний туризм	Маршрути, адаптовані для людей на візках, аудіоописи, багатомовні покажчики
Місцева й глобальна ідентичність	Просування історичної толерантності Львова, міжрелігійного співіснування, креативних індустрій
Децентралізований розвиток	Екскурсії до приміських замків, природних парків, об'єктів сільської спадщини
Низьковуглецеві практики	Інтеграція громадського транспорту, просування вуглецево-нейтральних подорожей
Кризостійкий туризм	Гнучкі формати (гібридні тури), готовність до медичних викликів, адаптивний маркетинг

Джерело: узагальнено і складено автором

Львів виступає не лише як культурна столиця, але й як маяк для сталої трансформації екскурсійної діяльності в Україні. Він поєднує глибоку спадщину з сучасними інноваціями, активно сприяючи зеленому, інклюзивному та цифровому майбутньому європейського туризму. До 2030 року Львів має стати зразковим містом, де екскурсійний туризм є не лише економічно життєздатним, але й екологічно свідомим, соціально справедливим та культурно збагачуючим.

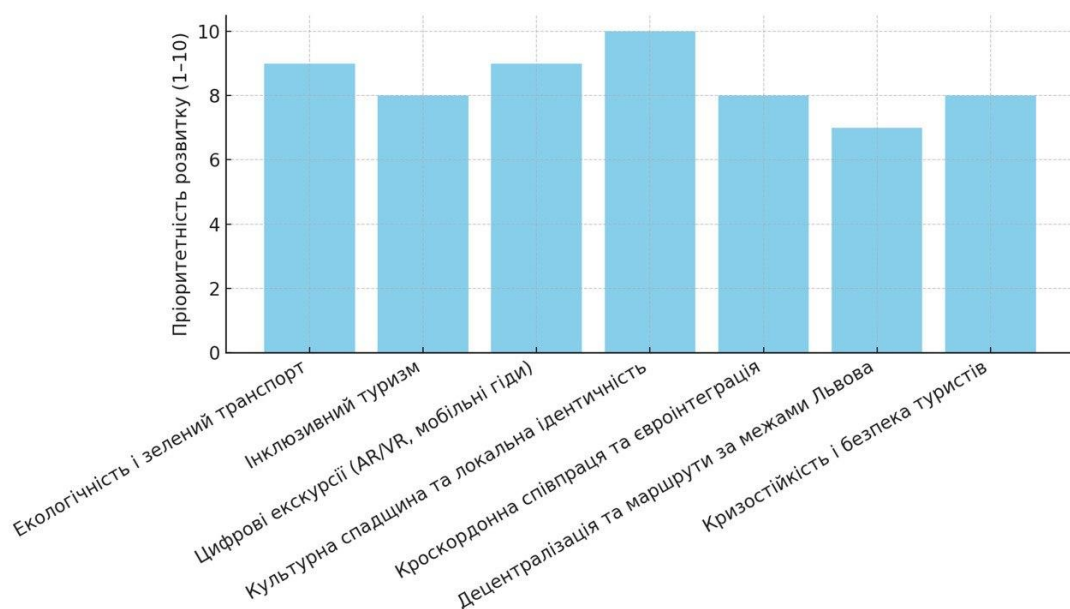

Рис. 3.2. Ключові напрями сталого розвитку екскурсійної діяльності у Львові (2025–2030)

Джерело: узагальнено і побудовано автором

Отже, сталий розвиток екскурсій у Львівській області вимагає поєднання цифрових інновацій, інклюзивного дизайну, культурної ревіталізації та розумного територіального управління. Орієнтація на європейські моделі, спираючись на місцеву ідентичність, дозволить регіону стати стійкою, привабливою та конкурентоспроможною дестинацією в епоху післявоєнного відновлення.

3.2. Тенденції щодо інноваційних технологій та цифровізації в екскурсійній справі

Цифровізація екскурсійної діяльності є одним із ключових напрямів трансформації сучасної туристичної галузі. В умовах глобальних викликів (війн, пандемій, зміни поведінки споживачів, вимог до сталості) цифрові та інноваційні рішення стають не лише доповненням до класичних форматів, а й новим стандартом ведення екскурсійної справи. Найкращі приклади європейських і світових інноваційних технологій доцільно запроваджувати і на Львівщині.

Основними напрямками інновацій у сфері екскурсій вже є або можуть бути:

1. Мобільні додатки та платформи

- GPS-аудіогіди та інтерактивні маршрути (наприклад, *iZi.TRAVEL*, *Actionbound*) дають змогу туристам самостійно обирати маршрут і слухати аудіоекскурсії різними мовами.

- Локальні додатки з доповненою реальністю (AR) – наприклад, віртуальна реконструкція архітектурних об'єктів, які були зруйновані або втратили автентичність.

До прикладу, розроблено мобільний застосунок з AR-ефектами «Львівщина. Унікальний спадок», який дозволяє побачити, яким був центр міста у XVII–XVIII ст [61].

2. Доповнена (AR) та віртуальна реальність (VR)

- AR дозволяє інтегрувати 3D-моделі пам'яток прямо в середовище екскурсії (через смартфон або AR-окуляри).

- VR-екскурсії особливо важливі в періоди обмеженого доступу (війна, карантин), дозволяючи віртуальні подорожі в музеї, історичні місця.

До прикладу, віртуальні екскурсії Національного музею історії України (НМІУ) з можливістю переміщення по залах у 3D-режимі [62].

3. Цифрова доступність і аналітика

- Субтитровані аудіоекскурсії, сурдопереклад, збільшення шрифту, тактильні інтерактиви – інструменти інклюзивності для людей з обмеженими можливостями.

- Інтерактивні екрани та QR-коди замість паперових гідів.

- Big Data та штучний інтелект дозволяють адаптувати екскурсійні продукти під індивідуальні потреби туриста (напр., рекомендації на основі уподобань).

- Аналітика поведінки відвідувачів (через трекінг маршрутів, час перебування біля об'єктів) дозволяє вдосконалювати контент і логістику маршрутів.

4. Хмарні технології та діджиталізація управління

- Онлайн-букінг, діджитал-менеджмент маршрутів, календарів, резервувань екскурсій та інтеграція з CRM-системами.

- Спільна робота гідів через онлайн-платформи, дистанційні тренінги та спільне редагування сценаріїв (рис. 3.3).

Найкращими європейськими прикладами можна вважати наступні дестинації [63]:

- Берлін (Німеччина): інтерактивні тури по Берлінському муру з AR-ефектами та архівними фото.

- Флоренція (Італія): інтерактивний музей Данте з віртуальною реальністю та сенсорними панелями.

- Польща (Люблін): платформа «Lublin AR Walk» – самостійні екскурсії з цифровими проєкціями старого міста.

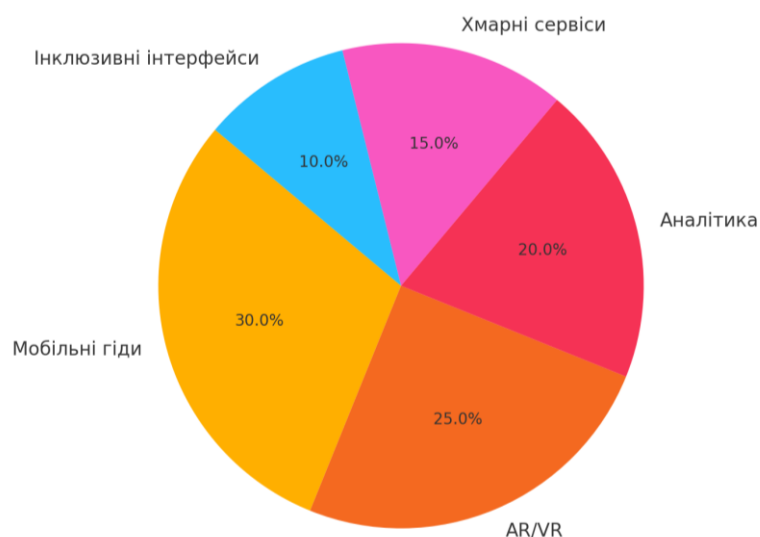

Рис. 3.3. Типи цифрових рішень в екскурсійній діяльності

Джерело: узагальнено і побудовано автором

Отже, цифровізація екскурсійної справи – не просто тренд, а стратегічний напрям сталого розвитку галузі. Вона зменшує залежність від фізичної присутності гідів, підвищує доступність культурної спадщини, сприяє персоналізації й інклюзивності, є інструментом збереження та популяризації нематеріальної спадщини.

Для Львівської області ефективними можуть бути наступні рекомендації:

- створення регіональної платформи цифрових маршрутів і екскурсій;
- розроблення серії VR/AR-екскурсій до музеїв, фортець, сакральних об'єктів;
- підтримання цифрових стартапів у сфері культурного туризму грантовими програмами.

3.3. Світовий досвід використання туристично-рекреаційного потенціалу сільських DESTИНАЦІЙ в екскурсійній діяльності

В епоху стрімкої глобалізації та зростаючого попиту на сталий і змістовний досвід подорожей туристично-рекреаційний потенціал сільських DESTИНАЦІЙ стає стратегічним ресурсом регіонального розвитку. Запозичення найкращих світових практик у цій сфері є надзвичайно актуальним для країн та регіонів, які прагнуть урізноманітнити свої туристичні пропозиції, пожвавити сільську економіку та посилити збереження культурної спадщини через екскурсійну діяльність.

Як вже згадувалося у попередніх розділах, Львівська область вирізняється найбільшою в Україні кількістю сільських населених пунктів – 1850, а також має у своєму складі 44 міста та 34 селища міського типу. Така щільна сільська мережа створює унікальні передумови для розвитку агротуризму, сільського зеленого туризму та інших форм сталого туризму, що зумовлює високу актуальність і значний потенціал цих напрямів у регіоні [64].

Основними причинами актуальності є:

1. Диверсифікація туристичних продуктів – світовий досвід показує, що інтеграція сільських DESTИНАЦІЙ в екскурсійні мережі зменшує надмірний туризм у міських центрах і створює нові туристичні ринки.

2. Узгодження зі сталим розвитком – багато світових моделей сільського туризму включають захист навколишнього середовища, розширення прав і можливостей громад та культурну цілісність, що узгоджується з Цілями сталого розвитку ООН (ЦСР).

3. Відродження сільської економіки – екскурсійна діяльність, заснована на місцевій культурі, природі та сільському господарстві, забезпечує несільськогосподарський дохід для сільського населення, протидіючи еміграції та економічному занепаду.

4. Збереження культури та освіта – сільські екскурсії дозволяють відвідувачам доторкнутися до живої спадщини (наприклад, ремесел, ритуалів, кухні), сприяючи взаєморозумінню та зміцненню місцевої ідентичності.

5. Інновації через адаптацію - застосування перевірених міжнародних методів (наприклад, японської моделі Сатояма або італійського повільного туризму) дозволяє сільським регіонам модернізувати свої туристичні підходи, не втрачаючи автентичності [65].

Якщо брати до уваги кращі європейські практики, то у Франції культурний і винний туризм розвивається на сільських територіях Провансу та Бордо.

Найпопулярніші екскурсії – екскурсії на виноградники, сироварні, лавандові поля, місцеві художні студії. Ключовими особливостями є: інтеграція місцевої сільськогосподарської спадщини в тематичні екскурсії (наприклад, "Шлях вина"); фокус на захоплюючій розповіді та сільських традиціях; співпраця з малими виробниками та місцевими гідами. Це впливає на зміцнення сільської ідентичності та просування високоприбуткового агроекскурсійного туризму.

У Тоскані та Умбрії (Італія) поширені екскурсії, пов'язані зі вивченням спадщини та кулінарними традиціями. Основними атракційними об'єктами є історичні села, млини оливкової олії, збирання трюфелів, кулінарні майстер-класи. Сільські дестинації використовують визнані ЮНЕСКО ландшафти для приваблення відвідувачів; "повільні екскурсії", які наголошують на якості, а не на кількості. Як результат, відбувається збереження сільської культури та знань між поколіннями через туризм [66].

У Німеччині відомими є Шварцвальд та баварська сільська місцевість, де пропонуються екскурсії екологічними стежками, лісові купання (Вальдбаден), ремісничі майстер-класи, фольклорні тури. Популярними є сертифіковані "кліматично нейтральні екскурсії". Як результат – це зразкова модель поєднання екологічної сталості з сільським туризмом.

В Азії, зокрема Японії, популярною є екскурсійна модель Сатояма, яка поєднує традиційний сільський ландшафт між горами та селом. Види діяльності там – посадка рису, традиційні ремесла, прогулянки на природі з перекладачем. Потужний акцент робиться на освіті та збереженні біорізноманіття. Прийнято ООН як модель для стійкості сільської місцевості та сталого туризму (рис. 3.4).

Рис. 3.4. Місцевість Сатояма

Джерело: [65]

У США, зокрема в регіонах Вермонт, Монтана, Аппалачі популярний агротуризм, екскурсії в сільській місцевості, національних парках. Поширені органічні ферми, яблуневі сади, екскурсії під керівництвом корінних жителів, музеї сільської спадщини. Системами підтримки є державні гранти на розвиток сільського туризму, акцент на інтерпретації та збереженні спадщини.

У Південній Африці поширені сільські екскурсійні маршрути в Лімпопо та Квазулу-Натал, які включають етнокультурні села, стежки лікарських рослин, сільські садиби. Присутній дизайн туристичного продукту, який орієнтований на громаду, з акцентом на системах знань корінних народів. Існує потреба у розвинутій інфраструктурі [67].

Запозичення світового досвіду використання туристично-рекреаційного потенціалу сільських територій для екскурсійної діяльності на Львівщині є не просто тенденцією, а необхідністю для розбудови стійких, інклюзивних та динамічних туристичних практик. Це дає сільським регіонам дорожню карту до сталого розвитку, диверсифікованого економічного зростання та підвищення глобальної привабливості.

РОЗДІЛ 4

ОХОРОНА ПРАЦІ В ЕКСКУРСІЙНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

4.1. Характерні особливості забезпечення пожежної безпеки при здійсненні екскурсійної та туристично-рекреаційної діяльності

Забезпечення належного рівня пожежної безпеки є ключовим елементом системи управління екскурсійною та туристично-рекреаційною діяльністю Львівської області, з огляду на необхідність охорони природних ресурсів, об'єктів історико-культурної спадщини та забезпечення особистої безпеки туристів і екскурсантів. Львівщина, як регіон із високою концентрацією природоохоронних територій (національні природні парки, заказники, лісові масиви), гірських районів та культурно значущих об'єктів, є вразливою до загроз, пов'язаних із виникненням пожеж, особливо у весняно-літній період.

У цьому контексті першочергового значення набуває розробка та впровадження комплексу превентивних заходів, які передбачають:

- облаштування спеціально визначених та обладнаних місць для розведення відкритого вогню у туристичних таборах, зонах відпочинку та поблизу туристичних маршрутів;
- встановлення постійного моніторингу рівня пожежної небезпеки в межах природних і рекреаційних зон Львівщини (особливо, на територіях НПП «Сколівські Бескиди», Яворівського НПП, Розточчя, а також у лісових масивах Золочівського, Дрогобицького та Самбірського районів);
- заборону використання вогню під час періодів високої (IV–V класу) пожежної небезпеки, у т.ч. за умов сильної спеки, вітру або тривалих посух.

Ключовим є забезпечення туристичних груп та організованих екскурсій необхідними засобами локалізації пожеж, зокрема:

- портативними вогнегасниками;
- відрами з водою або піском;

- інструкціями з безпечного поводження з вогнем, розміщеними на інформаційних стендах у пунктах входу до туристичних маршрутів.

На рівні органів місцевого самоврядування, територіальних громад та адміністрацій природоохоронних установ доцільно запровадити систематичні профілактичні заходи, зокрема:

- навчання провідників (гідів), працівників турфірм і екскурсійних служб основам пожежної безпеки;
- проведення просвітницьких кампаній серед туристів і місцевих жителів у формі друкованої продукції, візуальних нагадувань, соціальної реклами;
- створення мобільних додатків або інформаційних сервісів, які інформують про поточний рівень пожежної небезпеки в конкретному районі Львівщини.

Особливу увагу слід звернути на території з інтенсивним туристичним навантаженням, зокрема:

- місця масового відпочинку в Славському, Тустані, Уричі, Шевченковому Гаю у Львові, Дрогобицькому регіоні, Бориславі та Трускавці.

Упровадження такої системи пожежної безпеки дозволить:

- зменшити ризики виникнення неконтрольованих загорянь;
- забезпечити екологічну стійкість туристичних DESTINATION Львівщини;
- підвищити рівень безпеки туристичних послуг;
- сформувати відповідальну модель природокористування серед туристів, екскурсантів і туроператорів.

Отже, формування системи пожежної безпеки у сфері туризму Львівської області є важливою складовою сталого розвитку туристично-рекреаційного середовища регіону, яка потребує міжсекторальної взаємодії органів влади, природоохоронних структур, бізнесу та громадськості.

Відповідно до положень Кодексу цивільного захисту України, а також чинних Правил пожежної безпеки в Україні, дотримання вимог пожежної безпеки є обов'язковим для всіх суб'єктів господарювання, органів державної влади, місцевого самоврядування, посадових осіб і громадян, незалежно від

форми власності та виду діяльності. Такі норми поширюються також на екскурсійні та туристично-рекреаційні об'єкти, зокрема садиби зеленого туризму, бази відпочинку, кемпінги та інші споруди, що використовуються для розміщення та обслуговування туристів.

Зазначені правила встановлюють уніфіковані вимоги до пожежної безпеки, які охоплюють як проектування, будівництво, реконструкцію і технічне переоснащення об'єктів, так і експлуатацію існуючих будівель, споруд, технологічних систем. Для об'єктів підвищеного ризику (наприклад, підземних споруд або транспортних засобів) розроблені окремі технічні регламенти.

Пожежна безпека туристичних територій забезпечується через комплекс організаційних, технічних та освітніх заходів, спрямованих на:

- попередження виникнення пожеж;
- захист життя і здоров'я відвідувачів та персоналу;
- мінімізацію матеріальних збитків;
- обмеження шкоди для довкілля в умовах надзвичайної ситуації;
- створення належних умов для оперативного виклику пожежно-рятувальних підрозділів та ефективної ліквідації займання.

Власники об'єктів екскурсійного та туристичного обслуговування, зокрема приватних садіб зеленого туризму, несуть персональну відповідальність за дотримання вимог пожежної безпеки. У разі делегування таких обов'язків – відповідальна особа має бути офіційно призначена згідно з умовами відповідного договору або внутрішнім актом підприємства.

Згідно з чинним законодавством, іноземні громадяни та особи без громадянства, які перебувають на території України, також зобов'язані дотримуватися правил пожежної безпеки. Зокрема:

- обладнувати власні об'єкти первинними засобами пожежогасіння;
- проявляти обережність при використанні відкритого вогню;
- виховувати дітей у дусі обережного поводження з джерелами займання;
- у разі пожежі – негайно інформувати відповідні служби та вживати заходів для порятунку людей і майна.

У закладах, що обслуговують іноземних гостей (садиби, готелі, кемпінги), інформаційні матеріали з питань пожежної безпеки повинні бути перекладені іноземними мовами, відповідно до основної аудиторії відвідувачів. Адміністрація зобов'язана ознайомлювати гостей з ключовими вимогами пожежної безпеки при заселенні.

У житлових приміщеннях (зокрема, номерах та спальних корпусах) мають бути розміщені на видимих місцях:

- схеми евакуації з поверху, з позначенням маршрутів, виходів і місця розташування кімнати;
- локації розміщення засобів пожежогасіння та сигналізації;
- коротка інструкція дій у разі виявлення вогню;
- інформаційна пам'ятка про правила пожежної безпеки.

Крім того, будівлі повинні бути оснащені системами автоматичної пожежної сигналізації, оповіщення про пожежу та первинними засобами пожежогасіння. У місцях встановлення телефонів мають бути таблички з номерами екстрених служб. Дороги, проїзди до будівель, джерел водопостачання, пожежних драбин та інвентарю повинні залишатися постійно вільними та справними, а взимку – розчищеними від снігу.

Система освіти з пожежної безпеки в туристичних дестинаціях повинна включати:

- навчання алгоритму дій при виявленні займання;
- ознайомлення з методами запобігання поширенню пожежі;
- інструктаж із використання первинних засобів пожежогасіння;
- регулярне проведення навчальних евакуаційних тренувань для персоналу та туристів.

Важливим компонентом пожежної безпеки є налагодження взаємодії з місцевими пожежними частинами та територіальними підрозділами ДСНС. Це передбачає:

- планування спільних навчань;
- розробку та погодження евакуаційних схем;

забезпечення технічного обстеження туристичних об'єктів і контроль за станом їхньої протипожежної інфраструктури [68–70].

4.2. Питання санітарії, гігієни й експлуатації електрообладнання при здійсненні екскурсійної діяльності

Забезпечення належного рівня санітарії та гігієни є одним із базових елементів системи безпеки туристично-рекреаційного середовища, який безпосередньо впливає на стан здоров'я туристів, збереження природного середовища та загальну якість туристичних послуг. Комплекс санітарно-гігієнічних заходів передбачає дотримання стандартів чистоти у місцях перебування туристів, контроль за поводженням із твердими побутовими відходами, організацію спеціально відведених зон для задоволення санітарно-гігієнічних потреб, а також створення належних умов для проживання й відпочинку.

Важливою складовою є облаштування санітарно-технічної інфраструктури, зокрема туалетів, душових кабін, умивальників, які повинні відповідати не лише санітарним нормам, а й реальній пропускну здатності туристичних дестинацій. Конструктивні рішення мають враховувати тип туристичного об'єкта (стаціонарний або тимчасовий), умови експлуатації та забезпечення відповідним обладнанням – умивальниками, антисептичними засобами, контейнерами для відходів тощо. З огляду на специфіку тривалих подорожей і піших маршрутів, особливо актуальним є питання організації доступу до джерел чистої питної води та створення мобільної або похідної санітарної інфраструктури, яка базується на використанні автономних засобів гігієни та переносних систем очищення води.

Дотримання санітарно-гігієнічних вимог має подвійне значення:

1. Медико-біологічне – у контексті профілактики інфекційних захворювань, харчових отруєнь, зниження ризиків загострення хронічних хвороб;

2. Екологічне – як елемент мінімізації впливу туристичної діяльності на довкілля шляхом належної утилізації відходів, збереження водних ресурсів та запобігання забрудненню територій.

Окремий аспект безпеки становить інструктаж туристів щодо правил експлуатації побутового та електротехнічного обладнання, особливо в умовах використання таких приладів, як електронагрівачі, телевізори, чайники, електроплити тощо. Всі пристрої повинні бути підключені до електромережі через справні заводські з'єднання, із дотриманням технічних норм щодо допустимого навантаження. Встановлення розеток, вимикачів та іншого електрообладнання на горючих основах допускається лише за наявності підкладок із негорючих матеріалів, які виступають за контури пристрою не менше ніж на 10 мм. У разі монтажу на конструкції з горючістю Г3–Г4, необхідно застосовувати додаткові захисні елементи, якщо це прямо передбачено технічними умовами.

Захист туристичних об'єктів від ураження блискавкою регламентується вимогами ДСТУ Б В.2.5-38:2008, які встановлюють технічні правила щодо улаштування систем блискавкозахисту будівель, споруд і зовнішніх установок. Враховуючи відкритість та природну вразливість багатьох туристичних локацій, дотримання цих норм є обов'язковим для запобігання надзвичайним ситуаціям.

Ключовим елементом санітарної безпеки виступає також гігієнічна освіта всіх учасників туристичного процесу. Необхідно систематично інформувати туристів і рекреантів щодо:

- правил особистої гігієни в умовах перебування на природі;
- регулярного миття рук з милом або обробки антисептичними засобами;
- споживання виключно чистої, перевіреної води;
- обов'язкової термічної обробки харчових продуктів, особливо сирих;

- правильного користування санітарними зонами та системами водовідведення [68–70].

Усе це має супроводжуватись візуальною інформаційною підтримкою – пам'ятками, плакатами, інформаційними стендами, доступними туристам у місцях розміщення, на маршрутах і в пунктах обслуговування.

4.3. Система охорони праці в екскурсійно-туристичній сфері

У сучасних умовах розвитку екскурсійної та туристично-рекреаційної діяльності питання охорони праці посідає провідне місце в системі управління безпекою, виступаючи фундаментальною складовою забезпечення стійкого функціонування туристичних підприємств і збереження трудового потенціалу галузі. Враховуючи специфіку туристичної сфери, що передбачає підвищену мобільність персоналу, контакт із великою кількістю відвідувачів, обслуговування в природних, архітектурних, історичних або транспортно-складних умовах, питання охорони праці набуває особливої актуальності.

Охорона праці в туристично-рекреаційному секторі включає комплекс організаційних, технічних, санітарно-гігієнічних і навчально-профілактичних заходів, спрямованих на зниження рівня професійних ризиків, зменшення виробничого травматизму, профілактику професійних захворювань та формування безпечного середовища праці. Реалізація такої політики передбачає відповідальність управлінського персоналу туристичних установ за розробку та впровадження дієвої системи управління охороною праці, що ґрунтується на принципах ризик-орієнтованого підходу, постійного моніторингу та адаптації до змін зовнішнього середовища.

Першим етапом у формуванні системи охорони праці є ідентифікація і комплексна оцінка потенційних небезпек, які можуть виникнути в процесі виконання професійних обов'язків. Це охоплює як фізичні та механічні ризики (робота на висоті, з електрообладнанням, у важкодоступних природних умовах),

так і психоемоційні навантаження, особливо характерні для працівників сфери обслуговування в умовах пікових туристичних сезонів. На основі цього аналізу здійснюється класифікація небезпек, визначення рівня їхнього впливу та частоти виникнення.

Наступним кроком є розробка запобіжних і компенсаторних заходів, серед яких:

- забезпечення персоналу засобами індивідуального захисту (ЗІЗ), що відповідають чинним нормам безпеки;
- оснащення робочих місць засобами колективного захисту;
- планування дій у разі виникнення надзвичайних ситуацій, включаючи евакуаційні маршрути, надання першої медичної допомоги, комунікацію з екстреними службами;
- встановлення допустимих фізичних та психофізіологічних навантажень, які відповідають специфіці виконуваної роботи.

Особливу увагу слід приділяти постійній системі професійної освіти і підвищення обізнаності працівників у сфері безпеки праці. Це включає:

- проведення інструктажів з охорони праці (вступного, первинного, повторного);
- організацію тематичних навчальних програм;
- оцінку знань та навичок із питань техніки безпеки та реагування на надзвичайні події.

У перспективі це сприятиме зниженню ймовірності виникнення аварійних ситуацій, нещасних випадків і виробничих травм, а також формуванню відповідального ставлення працівників до власної безпеки та безпеки відвідувачів туристичного об'єкта.

Реалізація сучасної системи охорони праці також передбачає інституційну підтримку з боку держави, зокрема:

- дотримання вимог Закону України «Про охорону праці»;
- виконання норм галузевих стандартів і технічних регламентів;
- проходження регулярного аудиту умов праці;

- впровадження елементів міжнародних систем управління безпекою праці, зокрема стандартів ISO 45001:2018.

Таким чином, охорона праці в екскурсійно-туристичній сфері – це системний інструмент забезпечення якості туристичних послуг, соціального захисту працівників і безпеки відвідувачів, який вимагає постійного вдосконалення управлінських рішень, технічних засобів і профілактичних стратегій.

Гірські походи є однією з найпоширеніших і водночас найбільш ризикованих форм активного туризму, до прикладу, в Карпатському регіоні. Цей вид туристично-екскурсійної діяльності поєднує в собі елементи спортивного навантаження, перебування в умовах підвищеної природної складності та необхідність прийняття рішень у динамічному середовищі. Забезпечення безпеки учасників гірських походів вимагає комплексного і багатоаспектного підходу, що охоплює організаційні, технічні, психологічні та правові аспекти.

Управління безпекою у гірських умовах передбачає дотримання таких ключових принципів:

1. Комплексна підготовка до походу

- Маршрутне планування має враховувати фізичну підготовку учасників, рельєф місцевості, прогнозовані метеорологічні умови, наявність небезпечних природних зон (лавинонебезпечні ділянки, каменепади, схили з імовірністю обвалів).

- Ідентифікація потенційних ризиків передбачає аналіз загроз, пов'язаних із погодними умовами, складністю рельєфу, висотними перепадами, а також можливими техногенними чи біологічними чинниками.

- Розробка плану дій у надзвичайних ситуаціях, включаючи варіанти евакуації, медичну допомогу та взаємодію з рятувальними службами.

2. Обов'язкова підготовка та інструктаж

- Усі учасники мають пройти інструктаж з техніки безпеки, включаючи правила поведінки в гірських умовах, дотримання маршрутної дисципліни, дії у разі розділення групи або втрати орієнтації.

- Навчання домедичної допомоги, включаючи реагування на гіпотермію, травми, алергічні реакції, укуси змій тощо.

- Заняття з топографії та орієнтування, використання навігаційних засобів (GPS-навігаторів, карт, компасів).

3. Відповідальність керівника групи

- Керівник походу несе персональну відповідальність за планування маршруту, дотримання правил безпеки, інформування учасників та ухвалення оперативних рішень у надзвичайних ситуаціях.

- Здійснює розподіл функцій між учасниками, веде журнал стану групи, контролює динаміку фізичного стану кожного туриста.

4. Спорядження та технічне забезпечення

- Участь у гірському поході вимагає використання спеціалізованого спорядження: туристичних рюкзаків, взуття з анатомічною підошвою, водовідштовхувального одягу, наметів, спальників, трекінгових палиць.

- Обов'язкова наявність медичної аптечки, укомплектованої згідно з нормами походів у важкодоступні райони.

- Засоби зв'язку та геолокації – радіостанції, мобільні телефони, супутникові комунікатори, GPS-маячки.

5. Дотримання правил безпеки під час маршруту

- Заборонено самовільно залишати групу або змінювати маршрут без погодження з керівником.

- Регулярне моніторування стану здоров'я учасників (ознаки виснаження, зневоднення, переохолодження).

- Постійне відстеження погодних умов, своєчасне ухвалення рішення щодо зміни маршруту або припинення походу у разі загрозливих прогнозів.

6. Взаємодія з рятувальними службами

- Реєстрація маршруту в підрозділах ДСНС чи у відповідних туристичних центрах.

- Наявність контактної інформації екстрених служб, координат об'єктів, куди можна евакуюватися.

- Використання сучасних технологій позиціювання (наприклад, супутникових трекерів) для забезпечення максимальної готовності до реагування у разі НС.

7. Специфіка умов:

- У зимових походах: використання лавинного спорядження (лопати, щупи, лавинні маячки), термозахисного одягу, обігрівальних засобів.
- У висотних походах: дотримання режиму акліматизації, моніторинг симптомів висотної хвороби, зниження фізичних навантажень на певних етапах.
- На складних маршрутах: необхідність використання альпіністського спорядження – мотузок, карабінів, систем страхування, льодорубів.

Охорона праці в контексті гірських походів ґрунтується на поєднанні превентивного планування, персональної відповідальності, використання засобів індивідуального захисту та дотримання нормативно-правових вимог до безпечної організації туристичної діяльності.

Особливу роль відіграє забезпечення спеціалізованим екіпіруванням, яке відповідає умовам маршруту: захисними шоломами, страхувальними системами, спеціальним взуттям, термозахисним одягом тощо.

Таким чином, безпечне здійснення гірських походів можливе лише за умови реалізації багаторівневої системи охорони праці, яка охоплює:

- ідентифікацію ризиків;
- навчання персоналу та туристів;
- забезпечення належними засобами захисту;
- безперервний моніторинг зовнішніх і внутрішніх умов діяльності [68–70].

Це сприяє не лише профілактиці нещасних випадків, а й створює передумови для якісного, екологічно безпечного та комфортного рекреаційного середовища в умовах Карпатського регіону.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження теоретичних основ, практичного аналізу та оцінювання перспектив розвитку екскурсійної діяльності у Львівській області сформульовано такі ключові положення та науково-прикладні висновки у кваліфікаційній роботі:

Екскурсійна діяльність є структурованим і багатофункціональним компонентом туристично-рекреаційної сфери, що поєднує пізнання, відпочинок, емоційне залучення та культурне збагачення. Її значення зростає на тлі глобальних викликів і трансформацій у сфері туризму, зокрема, в умовах війни в Україні, де екскурсії виконують важливу соціокультурну, просвітницьку та психоемоційну роль. Системне вивчення сутності, функцій, історичної еволюції та типології екскурсій дозволяє не лише краще зрозуміти її вплив на суспільство, а й забезпечити ефективне управління ресурсами та розробку релевантних практик сталого розвитку. Розгалужена нормативно-правова база та ґрунтовні наукові дослідження створюють базу для подальшого удосконалення екскурсійної справи в Україні та інтеграції її у світовий туристичний контекст.

Було здійснено систематизацію підходів до класифікації екскурсійної діяльності, з урахуванням сучасних світових тенденцій, таких як тематизація, інтерактивність, діджиталізація та екологізація. Визначено основні функції екскурсій – пізнавальну, виховну, рекреаційну, комунікативну та соціалізуючу.

Методичні підходи до оцінювання екскурсійної діяльності, проаналізовані у роботі, свідчать про необхідність інтеграції якісних і кількісних методів. Особливої актуальності набуває моніторинг ефективності маршрутів, задоволеності екскурсантів, адаптація показників до цифрових інструментів аналізу поведінки туриста.

Проведено глибокий аналіз екскурсійного потенціалу Львівщини через призму актуальності природних, історико-культурних та інфраструктурних туристично-рекреаційні ресурсів, які становлять фундаментальну основу для розвитку якісної, змістовної та сталорозвивальної екскурсійної діяльності. Їхня інтеграція забезпечує наповнення екскурсій глибоким змістом, культурною автентичністю, естетичною привабливістю, зручністю доступу та високим рівнем сервісу. Львівська область, завдяки багатству ландшафтів, наявності об'єктів спадщини ЮНЕСКО, курортній інфраструктурі та транскордонному

розташуванню, має потужний потенціал для проведення екологічних, пізнавальних, історичних та оздоровчих екскурсій, які відповідають сучасним вимогам безпеки, інклюзивності та цифровізації. Таким чином, стратегічне використання цих ресурсів сприяє не лише розширенню туристичної пропозиції регіону, а й соціально-економічному розвитку Львівщини загалом.

SWOT- і PEST-аналізи становлять критично важливу аналітичну основу для науково обґрунтованої оцінки сучасного стану та перспектив розвитку екскурсійної діяльності в Україні, зокрема у Львівській області, в умовах воєнного та посткризового періоду. Їхня цінність полягає у здатності комплексно виявляти внутрішні сильні та слабкі сторони, а також зовнішні можливості й загрози, що формуються під впливом макроекономічного, політичного, соціального та технологічного середовища.

У національному вимірі аналізи засвідчили наявність потужного екскурсійного потенціалу, що базується на унікальній культурній і природній спадщині, а також активізації локальних ініціатив. Разом із тим, фактори війни, пандемії, економічного спаду, нестачі кваліфікованих кадрів і недосконалої цифровізації формують серйозні ризики та бар'єри для стабільного функціонування галузі. У регіональному контексті Львівщина демонструє порівняльну стійкість і здатність до адаптації завдяки географічному розташуванню, зростанню внутрішнього туризму, значній культурній капіталізації міста Львова, розвиненій інфраструктурі та міжнародним зв'язкам.

Особливе значення мають причинно-наслідкові зв'язки між внутрішніми факторами (SWOT) і зовнішніми викликами (PEST), які вказують на складну, але прогнозовану логіку розвитку: наприклад, війна знижує кількість іноземних туристів (загроза), але водночас активізує внутрішній попит та патріотичні екскурсії (можливість). Подібна двополосність формує основу для стратегічного балансування, зокрема – через цифрову трансформацію, розвиток сталих туристичних продуктів, культурну дипломатію та інтеграцію принципів ESG.

У підсумку, SWOT- і PEST-аналізи не лише дозволяють здійснити глибоку діагностику поточного стану екскурсійної сфери, а й виступають інструментами формування адаптивних стратегій відновлення й інноваційного зростання. Їх результати слугують аналітичною базою для прийняття управлінських рішень, розробки державних і регіональних програм, обґрунтування інвестиційної

привабливості, підготовки грантових заявок і стратегічного планування в контексті євроінтеграції та післявоєнного розвитку туризму в Україні.

Львів як DESTИНАЦІЯ національного і міжнародного значення посідає центральне місце у формуванні іміджу регіону. Місто генерує понад 50% туристичного потоку області, і є платформою для розвитку нових форматів екскурсій: театралізованих, інтерактивних, квестових, інклюзивних, екологічних, гастрономічних.

У дослідженні обґрунтовано необхідність впровадження інноваційних технологій в екскурсійну практику – мобільних додатків, AR/VR-екскурсій, QR-маркувань об'єктів, інтерактивних гідів та онлайн-платформ, що дозволяє адаптувати екскурсійну діяльність до запитів сучасного покоління, забезпечити доступність для осіб з інвалідністю, а також підвищити конкурентоздатність регіону.

Вивчення світового досвіду інтеграції сільських територій у систему екскурсійної діяльності дало підстави рекомендувати активізацію агроекскурсій, етнографічних турів, маршрутів локальної спадщини на базі громад. Це не лише сприятиме децентралізації туристичних потоків, а й підвищить соціальну згуртованість, зайнятість та екологічну відповідальність населення.

Запропоновані рекомендації для сталого розвитку екскурсійної діяльності Львівської області на 2025–2030 роки включають такі стратегічні напрямки: інституціональне зміцнення локальних туристичних кластерів; розвиток цифрової інфраструктури для промоції та бронювання екскурсій; підвищення кваліфікації гідів і фахівців галузі; диверсифікація тематики та форм екскурсій; впровадження стандартів якості та етичних принципів сталого туризму.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання його результатів для формування обласної політики в галузі туризму, удосконалення стратегій розвитку екскурсійних продуктів, розробки освітніх програм для фахівців індустрії гостинності, залучення інвестицій і грантів у розвиток культурного, екологічного та сільського туризму на основі екскурсійної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Екскурсологія : підручник. За заг. ред. доктора юридичних наук, професора, В. О. Негодченка. Київ : Каравела, 2023. 370 с.
2. Бабарицька В. К., Короткова А. Я., Малиновська О. Ю. Екскурсознавство і музеєзнавство : навч. посіб. Київ : Альтерпрес, 2007. 464с.
3. Tourism Statistics. URL: <https://www.unwto.org/tourism-statistics>.
4. Любіцева О.О. Ринок туристичних послуг. К.: Альтерпрес, 2005. 436 с.
5. Поколодна М. М. Організація екскурсійної діяльності: підручник. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2017. 180 с.
6. Мальська М. П. Паньків Н. М., Ховалко А. Б. Світовий досвід розвитку туризму : підручник. Київ : «Центр учбової літератури», 2017. 244 с.
7. Дмитрук О. Ю. Можливість розвитку індустріального туризму шляхом організації екскурсійного обслуговування на підприємствах харчової промисловості на прикладі міста Києва / О. Ю. Дмитрук, А. О. Старожук, К. М. Мішалова // Географія та туризм. - 2012. - Вип. 19. - С. 115-121.
8. Галасюк С. С., Нездоймінов С. Г. Організація туристичних подорожей та екскурсійної діяльності : навч. посіб. Київ : Центр навч. л-ри, 2019. 178 с.
9. Петранівський В.Л., Рутинський М.Й. Туристичне краєзнавство. Навчальний посібник. За ред. проф. Ф.Д. Заставного. К.: Знання, 2006. 575 с.
10. Боруцька Ю. З. Практикум із методики створення еколого-туристичних стежок і маршрутів (з елементами сільського зеленого туризму) : навч.-метод. посіб. Екологічний коледж Львівського національного аграрного університету. Львів, 2020. 166 с.
11. Бейдик О.О. Рекреаційно-туристські ресурси України: методологія та методика аналізу, термінологія, районування: монографія. К.: ВПЦ "Київський університет", 2013. 395 с.
12. Гуменюк Г. М. Екскурсологія: навч.-метод. посіб. Івано-Франківськ, 2018. 82 с.
13. Історія екскурсійної діяльності в Україні : навч. посіб. / В. К. Федорченко, та ін. Київ : Кондор, 2010. 166 с.
14. Інструкція щодо організації та проведення екскурсій і подорожей з учнівською та студентською молоддю. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1341-14#Text>.
15. Про туризм : Закон України. Редакція від 04.11.2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/324/95-%D0%B2%D1%80>.
16. Про охорону культурної спадщини : Закон України. Редакція від 25.01.2019 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>.
17. Про музеї та музейну справу : Закон України. zakon.rada.gov.ua/laws/show/249/95-вр.
18. Про затвердження Ліцензійних умов провадження туроператорської діяльності : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2015 р. № 991. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/991-2015-%D0%BF#n8>.
19. Глобальний етичний кодекс туризму. URL: <https://geohub.org.ua/node/967>.

20. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text.
21. Директива 2015/2302 ЄС EN 13809:2003. URL: <https://help.ryanair.com/hc/uk/articles/12888877024145-Директива-ЄС-2015-2302>
22. Леоненко Н. А. Організація екскурсійної діяльності: конспект лекцій. Харків : НУЦЗУ, 2019. 167 с.
23. Торяник В. М., Хрідочкін А. В., Джинджоян В.В. Екскурсологія : підручник. За заг. ред. доктора юридичних наук, професора, В.О. Негодченка. Дніпро : ДГУ, 2022. 370 с.
24. Дашевська І.М. Екскурсійна діяльність в умовах війни. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. «Світові досягнення і сучасні тенденції розвитку туризму та готельно-ресторанного господарства» (м. Запоріжжя, 25 листопада 2022 р.). Запоріжжя: НУ «Запорізька політехніка», 2022. 770 с. С.129-132.
25. Подорожі під час війни: яких правил безпеки варто дотримуватись. URL: <https://www.tourism.gov.ua/blog/podorozhi-pid-chas-viyni-yakih-pravil-bezpeki-varto-dotrimuvatis>.
26. Методика та організація наукових досліджень : навч. посіб. / [О. П. Кириленко, В. В. Письменний, Н. М. Ткачук та ін.] ; за ред. О. П. Кириленко. – Тернопіль : Видавн.-поліграф. центр ТНЕУ «Економічна думка», 2012. – 196 с.
27. Методи наукових досліджень в туристичній сфері / Лемак В. В., Химинець Г. Г., Хімінець Є. В., Котубей Ю. І. Міжнародний науковий журнал «ОСВІТА І НАУКА». Випуск 2(35), 2023. URL: <http://msu.edu.ua/>.
28. Юринець В. Є. Методологія наукових досліджень [Текст]: навч. посібн. / В.Є. Юринець: Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. – Львів : ЛНУ, 2011. – 179 с.
29. Контент-аналіз. URL: https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=content_analysis.
30. Герасименко В. Г. Концепція сталого розвитку туризму: етапи становлення і сучасний зміст/ Зб. наук. праць “Туристична освіта в Україні: проблеми і перспективи”. Вип. 1. Київ: Тонар, 2017. С. 17–23.
31. Паспорт львівської області. URL: <https://www.lvivoblrada.gov.ua/about-the-council/pasport-lvivskoji-oblasti>.
32. Львівська область. URL: <https://drymba.com/uk/1031195-lvivska-oblast>
33. Вершини Львівщини. URL: <https://www.karpaty.travel/ua/tours/hiking/pikuy/>.
34. Природно-заповідний фонд Львівської області в розрізі територіальних громад. URL: <https://pzf.land.kiev.ua/pzf-obl-13.html>.
35. Мінерально – сировинна база Львівської області. URL: <https://deply.gov.ua/mineralno-syrovynna-baza-lvivskoyi-oblasti/>.
36. НПП «Сколівські Бескиди». URL: <https://skolebeskydy-park.in.ua>.
37. Львів. Історичний центр. ЮНЕСКО. URL: <https://ukrainaincognita.com/lvivska-oblast/lviv-istorychnyy-tsentr-yunesko>.
38. Відпочинок та лікування на курортах Західної України. URL: <https://evsey.ua/likuvannya-na-kurortah-zahidnoyi-ukrayiny/>.

39. Ефективний SWOT-аналіз. URL: <https://ua.weblium.com/blog/efektivnij-swotanaliz-zaporuka-uspihu-vashogo-biznesu-najkrashi-prikladi-dlya-riznih-nishbiznesu>.

40. Шелеметьєва Т. В. Аналітичний інструмент стратегічного менеджменту: використання PEST-аналізу в туризмі / Т. В. Шелеметьєва, С. В. Гресь-Євреїнова, Д. Ю. Мамотенко // Причорноморські економічні студії. - 2020. - Вип. 53. - С. 38-46.

41. Що таке ESG-принципи і чому компаніям важливо їх дотримуватися. URL: <https://fintechinsider.com.ua/shho-take-esg-pryncypy-i-chomu-kompaniyam-vazhlyvo-yih-dotrymuvatysya/>.

42. Аналіз стану розвитку вітчизняної туристичної галузі у відповідності з міжнародними рекомендаціями статистичних показників. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/6_2019/65.pdf.

43. Мельниченко С.В. Управління бізнес-процесами в туризмі : монографія / С.В. Мельниченко, К.А. Шеєнкова. К. : Київ. нац. торг.- екон. ун-т, 2015. 264 с.

44. Львів – місто, яке неодмінно варто відвідати. URL: <https://vsesanatorii.com/ua/bloh/lvv-msto-jake-neodmnno-varto-vidvdati/>.

45. Екскурсії по Львову. URL: <https://lviv-tourist.info>.

46. Екскурсії по Львову від Центру туристичної інформації. URL: <https://lviv.travel/ua/news/ekskursii-lviv-tsentru-turystychnoi-informatsii?srsltid=AfmBOoqqHqm9afwR7jJTeUuDVMRt2rUAL7wtLGbtc9ZmHw98xdu7e7Cy>.

47. Наумова Олена, Кудряшов Євгеній. Життєвий цикл туристичних дестинацій в контексті управління розвитком. Вчені записки Університету «КРОК» №4 (72), 2023. С. 111-122.

48. Butler, R.W. (Ed.) (2006a). The Tourism Area Life-Cycle: Applications and modifications (Vol. 1). Bristol: Channel View.

49. Butler, R.W. (Ed.) (2006b). The Tourism Area Life-Cycle: Conceptual and theoretical issues (Vol. 2). Bristol: Channel View.

50. Модель туристичної системи Н. Лейпера. URL: <https://geohub.org.ua/node/1797>.

51. Базові екосистеми у туристичній сфері. URL: <https://dspace.onu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/0c3b10b4-f57f-4c61-a2db-a05055c14588/content>.

52. Scarpino M. Tourism System: An Analysis of the Literature For Improved Subnational Development / M. Scarpino [Electronic resource]. – Mode of access: URL: http://www.tourgune.org/uploads/tinymce/filemanager/ConferenciaTourismSystems_SubntlDevpmt_Shelly_072010.pdf.

53. Природно-заповідний фонд Львівщини. URL: <https://deplv.gov.ua/pryrodo-zapovidnyj-fond/>.

54. Львів – культурна столиця України у 2009 році. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/1618632.html>.

55. Управління туризму Львівської міської ради. URL: <https://city-adm.lviv.ua/lmr/office/upravlinnia-turyzmu/>.

56. Краснянський М.Ю. Екологічна безпека: навчальний посібник. К.: Видавничий дім «Кондор», 2018. 180 с.
57. Лисюк, Т., & Семенюк, О. (2025). Сталий розвиток у сфері туризму і рекреації: інноваційні технології та екологічні підходи. *Економіка та суспільство*, (73). URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2025-73-28>.
58. Borutska, Y., Dydiv, I., Krupa, O., Hryhorieva, L., & Sylkin, O. (2024). Methodology And Application of Innovative Technologies to Ensure Sustainable Development: Formation of Eco-Awareness Through the Prism of Ecotourism. *Journal of Ecohumanism*, 3(4), 1357–1367. <https://doi.org/10.62754/joe.v3i4.3666>.
59. Lviv Urban Forum. URL: https://lviv.travel/ua/events/lviv-urban-forum?srsId=AfmBOooBioHgUCxmuYpCHdDqo0WQsfX-Pp5gEZmGrq7qe2ZMr8Maq_w.
60. Via Regia Ukraine – культурний шлях Ради Європи в Україні. URL: <https://city-adm.lviv.ua/news/culture/289101-videper-marshrut-via-regia-ukraine-kulturnyi-shliakh-rady-yevropy-v-ukraini-oznakovanyi-u-lvovi>.
61. Львівщина. Унікальний спадок. URL: <https://ucf.in.ua/news/lvivshchyna-unikalnyi-spadok>.
62. Віртуальний тур по Національному музею історії України. URL: <https://virtual.nmiu.org>.
63. Найкращі європейські напрямки у 2024 році. URL: <https://www.unian.ua/tourism/news/naykrashchi-yevropeyski-napryamki-u-2024-roci-kudi-pojihati-u-vidpustku-vlitku-2024-12545538.html>.
64. Львівщина в цифрах. URL: https://www.lv.ukrstat.gov.ua/ukr/help/pb_fig2021/chapter_1_1.html.
65. Сталий розвиток та екологічні ініціативи в Японії. URL: <https://etichotels.com/uk/журнал/екологічні-ініціативи-в-японії/>.
66. Італія — флагман європейського туризму. URL: <https://fgritb.knukim.edu.ua/home/news/italiia-flahman-ievropeiskoho-turyzmu-u-2025-rotsi-kraina-perezhyvaie-turystychnyi-bum.html>.
67. Уварова Г.Ш., Мелько Л.Ф. Туристичне країнознавство: навч. посіб. К.: ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2022. 410 с.
68. Петренко І.В. Охорона праці в туристичній діяльності: нормативно-правові аспекти та практичні рекомендації. Безпека та охорона праці в сфері туризму: монографія. Київ: Видавництво "Туризм", 2021. С. 45-78.
69. Сидоренко О.М. Безпека праці працівників туристичних підприємств: сучасні виклики та рішення. Наукові матеріали Всеукраїнської конференції з охорони праці в туризмі. Харків: Харківський національний університет, 2023. С. 112-119.
70. Безпека у туризмі як чинник сталого розвитку туризму. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/153586163.pdf>.